

YU ISSN 0021-6933

**JEZIK IN
SLOVSTVO**

letnik XXXIV – leto 1988/89 – št. 1–2

Jezik in slovstvo

Letnik XXXIV, številka 1-2 Ljubljana, oktober-november 1988/89

Časopis izhaja mesečno od oktobra do maja (8 številk)

Izdaja ga Slavistično društvo Slovenije v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik: Aleksander Skaza, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Aleksander Skaza (glavni in odgovorni urednik), Marko Juvan, Andrijan Lah (slovenska slovstvena zgodovina), Tone Pretnar (primerjalna slavistika), Hermina Jug-Kranjec, Ada Vidovič-Muha (slovensko jezikoslovje), Alenka Šivic-Dular (primerjalno slovansko jezikoslovje) in Boža Krakar-Vogel (didaktika jezika in književnosti)

Lektor in korektor: Jože Sever

Tehnični urednik: Andrej Verbič

Svet časopisa: Marjeta Vasič (predsednica), Marjan Javornik, Marko Juvan, Mira Medved, Jože

Munda, Pavle Vozlič, France Vurnik in uredniki

Fotostavek: Studio Vojc, Ljubljana / Tisk: PARTNER Grosuplje

Opremila inž. Dora Vodopivec

Naročila sprejema uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Tekoči račun: Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 50100-678-45265

Letna naročnina 10.000 din, polletna 5000 din, posamezna številka 1250 din

Za dijake in študente, ki dobivajo revijo pri poverjenikih, 2000 din

Za tujino celoletna naročnina 40.000 din

Rokopise pošiljajte na naslov: Uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Revijo gmotno podpirajo Kulturna skupnost SRS, Znanstvenoraziskovalni center SAZU in Izobraževalna skupnost SRS za družboslovje

Naklada 2300 izvodov

Po mnenju Sekretariata za informacije SRS, št. 43-544/83-je revija oproščena plačila temeljnega davka od prometa proizvodov.

Vsebina prve in druge številke

V spomin

- 1 *Matjaž Kmecl*, Jože Koruza 1935-1988

Razprave in članki

- 3 *Alenka Šivic-Dular*, Temeljna načela pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen
15 *N. V. Maslennikova*, O nekaterih tipih realističnega romana v slovenski književnosti sedemdesetih let našega stoletja
23 *France Žagar*, Oznake v osnovni šoli

Jubileji

- 31 *Andrijan Lah*, »A cilj nam je visoko posajen...« Ob 70-letnici dr. Joža Mahničiča

Gradivo

- 34 *Minka Cvetek*, Bohinjski govor

Ocene in poročila

- 42 *Andrijan Lah*, Razsežna raziskava o naši gospe lepi Vidi
43 *Vilko Novak*, Madžari in Slovenci
46 *Vilko Novak*, Prispevek k zgodovini slavistike

Zapiski

- 47 *Berta Golob*, Branje za značko
48 *Albinca Lipovec*, Slavistična konferenca v Olomucu

JOŽE KORUZA 1935–1988*

Najbrž je za tale časopis docela nepri-
merno, ampak naj v spomin prijatelju in
slavistu Jožetu Koruzi zapišem že precej
daljen poznoseptembrski dan iz Donav-
skega parka na Dunaju.

Takrat sva z revno štipendijo dneve in
dneve posedevala v Nacionalni biblioteki
– vsak s svojimi problemi. On je za svojo
disertacijo iskal različne »muzenalmana-
he«, vsake toliko je veselo zamomljal,
zmajal z glavo in si potlačil smeh; zabaval

* Revija Jezik in slovstvo namerava objaviti strokovni
prikaz življenja in dela svojega nekdanjega sodelavca
in urednika prof. dr. Jožeta Koruze v posebni števil-
ki, ki bo posvečena njegovemu spominu. – Ured-
ništvo.

ga je nepričakovani komični del teh zbor-
nikov, sem in tja me je povabil k branju
kakšne prav posebno nestandardne ver-
zifikacije, če se je v njej na poseben, še
neraziskan način združevalo in iskriilo ba-
ročno in zgodnjeromantično veselje do
življenja. Ob nedeljah pa sva pohajkovala
po Dunaju. Tako sva se znašla tudi v Do-
navskem parku, obredla sva nasad z rib-
nikom, ostanek nekdanje velike vrtnar-
ske razstave. Na koncu sva prišla do roza-
rija z nekaj sto vrtničnimi sortami, ki so
cvetele svojo zadnjo jesensko pesem: v
blagem jesenskem soncu so se bleščale in
dišale na tisoč načinov. Skratka – vzne-
mirljivo. Pozabil sem na vse in se zakadil
mednje, jih ovohaval, si jih zapisoval – in
zraven v trenutku pozabil, da nisem sam.

Ko se mi je po dolgem času rožnata hi-
sterija unesla in sem se le ozrl še za čim
drugim, sem ga, svojega prijatelja, ugle-
dal na oddaljeni klopi: stoično potrpežlji-
vega, zazrtega v nekaj, česar se ni videlo
in kar je bilo očitno varno spravljeno v
njegovih premišljevanjih. – Za ščepec sla-
be vesti sem seveda imel, obenem pa mi
nikakor ni šlo v glavo, kako je mogoče ob
vsem tistem cvetočem razkošju ostati
tako zelo miren, hladnokrven in celo od-
soten. Kot da ne bi za njegovim hrbtom
cvetel velikanski kup Gloriorum Dei in kot
da ne bi zrak opozarjal nase z vonjavami
starih remontantk. – Nasprotno: kot da ni
nič, je začel govoriti o Kidriču in o Gspanu
(ki sva ga nekaj dni prej v Pratru tudi
zares srečala), seveda o Zoisovcih in o
slovenski zgodnji poeziji. Temeljito in
obenem dvomeče, v neki imaginarni pro-
stor idej, kamor me očitno sicer ni prište-
val, me je pa sem in tja ošinil s pogledom,
polnim prisluškujoče negotovosti, ali bi
tako šlo ali ne. Vame pa se je počasi,

PO/2203/89

vztrajno in zanesljivo naseljevala sramota: pravega, resničnega, literarnega ali literarnozgodovinskega entuziasta res ne sme in ne more iztiriti že kar prvi rožni nasad, v katerem se kdaj znajde.

Tak se mi je za zmeraj vsedel v spomin: ne njegova študentska majestetičnost, ko smo ga bruci, svojega neznanega sobruca, pozdravili kot profesorja, niti ne toliko njegova velika blagohotnost ali zgodnja strokovna zrelost, čeprav je v njem do konca ostajala sled čiste, ljubeznive otroškosti – temveč kot pojem zvestobe delu, ki ga je opravljal; literarni zgodovini, ki ji je služil, in s tem seveda tudi slovenski literaturi.

Skoraj me je že zaneslo, da bi začel govoriti o njegovih drugih človeških in strokovnih lastnostih, toda zagotovo je bila temeljna ta silna, globoka, moralna, skoraj erotična pripadnost. Iz nje je izvirala njegova znamenita akribija – kot oblika odgovornosti; njegova delavnost, vse, kar je in kakor je počel: tudi negotova obotljivost, ki mu jo je marsikateri urednik

prehitro in celo z zamero uračunal v slabo.

Ne bi govoril po resnici, če ne bi priznal, da sem vse te mesece od njegovega odhoda zmeraj spet ganjen, kadarkoli se mi oglasi spomin nanj. Obenem pa se ob njegovi in sleherni drugi smrti oglašajo blaga in tešljiva misel iz Shakespeara: tako znana, da se že sveti od oguljenosti, pa tako zelo človeška, da ji nobena oguljenost ne more do živega; o življenju kot končani predstavi, ki je ni nikoli konec:

Naši igralci

kot sem dejal, so vsi duhovi in so stajali se v zrak, prozoren zrak: in kakor rahla zgradba tega vida, kipeči stolpi, čarobne palače, slovesni templji, velika ta obla, da, vse, kar jo uživa, se sesuje in kot je zginil nični ta sijaj, vse mine brez sledu. Iz take smo snovi kot sanje in drobno to življenje obkroženo je s spanjem.

Matjaž Kmecl

Alenka Šivic-Dular

Filozofska fakulteta v Ljubljani

UDK 808.63-311:808.63-1

TEMELJNA NAČELA PRI PISANJU SLOVENSКИH ZEMLJEPISNIH IMEN

I. UVOD

1.1 Namen raziskave*

Namen raziskave je bil preučiti jezikoslovna načela, ki so se uveljavljala pri zapisovanju slovenskih zemljepisnih imen v preteklem poldrugem stoletju, in ugotoviti, kolikšno in kakšno veljavo ima danes katero izmed njih. Izsledki raziskave naj prispevajo h globljemu utemeljevanju tiste oblike zemljepisnega imena, ki naj bi bila tudi uradna (standardna) imenska oblika, k razumevanju njenega razmerja do ustrezne narečne oblike in k osvetlitvi mehanizma in načinov prenašanja zemljepisnih imen iz narečne v (pisno) knjižno obliko. Čutiti je čedalje večjo potrebo po objektivnejših merilih, na katera bi se bilo mogoče opirati pri določanju *ene* uradne oblike zemljepisnim imenom, ki bodisi v uradnih imenikih bodisi v splošni javni rabi, npr. na zemljevidih, v publicistiki itd., nastopajo v dveh ali več različicah, vse pa se nanašajo na isti zemljepisni objekt. Zanesljivejša merila so potrebna tudi za zapisovanje še ne zbranih imen, npr. mikrotoponimije (ledinskih imen ipd.).

V raziskavi sem zajela tipološko najzanesljivejše primere, ki osvetljujejo dosedanjo standardizacijo slovenskih zemljepisnih imen, in temeljna vprašanja, ki se pri tem kažejo, manj pozornosti pa sem posvetila tistim vprašanjem (npr. pisanje velike in male začetnice, besedotvorno-skladenjska merila za pisanje skupaj ali narazen pri večbesednih imenih), pri reševanju katerih je treba izhajati iz ustrezne predmetne znanstvene in normativne literature, npr. slovničnih in pravopisnih določil.

1.2

Splošni lastnosti sodobne rabe slovenskih zemljepisnih imen sta precejšnja nedoslednost in neenotnost v zapisovanju, npr. *Gabrje* in *Gaberje*, *Črešnjice* in *Česnjice*, *Kranjčica* in *Krajnčica*, *Prisojnik* in *Prisank* itd.; omahovanje je opazno predvsem glede zapisovanja morfemov (koreni, pripone ipd.), ker jih zavestno ali podzavestno primerjamo z dokaj doslednim sestavom knjižnega jezika. Neenotnost ni nastala zaradi izredno močne narečne razčlenjenosti slovenskega jezikovnega prostora, ali

* Tu natisnjeni prispevek je rezultat raziskave, ki je bila opravljena v okviru delovnih nalog komisije za standardizacijo zemljepisnih imen pri Izvršnem svetu SR Slovenije. Naj se na tem mestu zahvalim še profesorjem dr. Dušanu Čopu, dr. Francu Jakopinu, dr. Bredi Pogorelec in dr. Jožetu Toporišču, ki so se ljubezljivo odzvali moji prošnji in prispevek prebrali vnaprej, za vse pripombe, nasvete in spodbude.

ker se je slovensko zemljepisno izrazje zbiralo in dopolnjevalo v več časovnih valovih (Metelkova, Freyerjeva in Kozlerjeva akcija, delo Slovenske matice, več akcij v zadnjih petdesetih letih) ter prek raznih virov in različno usposobljenih informatorjev, temveč predvsem zaradi razločkov v pojmovanjih posameznih redaktorjev glede narave in obsega knjiženja zemljepisnih imen.

Ideji o knjiženju slovenskih zemljepisnih imen kot najustreznejšem načinu njihove standardizacije za uradno in sploh javno rabo lahko sledimo do začetkov njihovega zbiranja, prim. pri Freyerju zapisane slovenske in nemške oblike:

Dobovo – Dobau/Dobou, Dobráviza – Dobrauza, Devnize – Devenze/Dewenze, Kostánjeviza – Kostainouza, Dúplinjje – Duplne/Dupelne, Sela – Siella/Siela idr.

V novejšem času pa dajejo nekateri spet prednost narečni imenski obliki; vendar narečnost pogosto pojmujejo precej okrnjeno, npr. predvsem kot uveljavljanje samoglasniške redukcije tipa *Lipica* – narečno *Lipca*, ne vztrajajo pa tako zvesto pri drugih nič manj tipičnih narečnih posebnostih zemljepisnih imen, npr. dvoglasnikih, soglasniških sklopih, prim. nareč. *Lejšuje* za knjižno *Leščevje*, *Cerkle* za knjižno *Cerklje* itd. (opomba: v tem spisu uporabljam za zapisovanje narečnih zemljepisnih imen praviloma črke za zapisovanje knjižnega jezika).

1.3 Metodologija, viri in temeljna literatura

Za to raziskavo sem pregledala in primerjala najpomembnejše vire, iz katerih je mogoče črpati slovensko zemljepisno imenje, pritegnila pa tudi večino prispevkov, ki tako ali drugače obravnavajo slovenska zemljepisna imena.

Temeljna metoda je bila primerjalna: opazovala sem razmerje med konkurenčnima oblikama imena (največkrat sta si konkurirali narečna in knjižna oblika, včasih tudi dve neenako poknjženi). Osrednji problem je bil pridobiti avtentične narečne oblike: deloma sem jih zbrala v jezikoslovni (dialektološki in imenoslovni) literaturi, na glasovni ravnini poknjžene pa v leksikonu Slovenska krajevna imena. Izredno dragocen vir je bil Freyerjev abecedni seznam slovenskih in nemških oblik za kraje in gradove na Kranjskem, saj so v njem mnoge slovenske imenske oblike že (vsaj deloma) poknjžene, medtem ko mnoge nemške izkazujejo izvirnejšo obliko, npr. *Rasderto – Resdertu*. Obeh vrst oblik nisem primerjala z apriorno željo po iskanju utemeljitev za uveljavljanje bodisi narečnih bodisi knjižnih oblik, temveč sem skušala izluščiti načela (kakršna koli že so) in prakso, na podlagi katerih je prišlo do današnjega stanja, ter predlagati pota, ki bi pomenila najbolj naravno organsko in racionalno nadaljevanje jezikovnega razvoja v današnjih v marsičem drugačnih razmerah.

H. Freyer, *Alphabetisches Verzeichniss aller Ortschafts- und Schlösser-Namen des Herzogthums Krain*, 1846;

P. Kozler, *Zemljevid slovenske dežele in pokrajin*, 1853;

R. Svetlič, *Kazalo krajev na Zemljevidu slovenskega ozemlja*, 1922;

Krajevni leksikon Dravske banovine, 1937;

Krajevni leksikon Slovenije I–IV, 1968–1980;

V. Klemenčič, *Koroška (karta in imenik slovenskih in nemških krajevnih imen)*, 1972;

Tržaško ozemlje (seznam imen), 1978;

Atlas Slovenije, 1985;

- Slovenska krajevna imena, 1985;
 Imenik naseljenih mesta u SFRJ, 1985;
 Arhivsko gradivo o delovanju Slovenske matice, Arhiv SR Slovenije;
 Letopisi matice slovenske (poročila o delovanju Slovenske matice);
 Zapisniki Slavističnega društva;
 Arhivsko gradivo o Posvetu o pisanju zemljepisnih imen 1971 in 1972 (Arhiv Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU);
 I. Gams, za poenostavitev pravopisnih pravil, Naši razgledi XXI, 1972, št. 22 in 23 (poročilo o Posvetu o pisanju zemljepisnih imen);
 M. Kos, Gradivo za historično topografijo Slovenije I–III, 1975;
 I. Zelko, Historična topografija Slovenije I, 1982;
 P. Blaznik, Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške I, 1987;
 Kartoteka zgodovinskih in narečnih oblik zemljepisnih imen (Etimološko-onomastična sekcija, SAZU);
 F. Bezljaj, Slovenska vodna imena I–II, 1956–1961;
 F. Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika I–II, 1976–1982;
 J. Toporišič, Slovenska slovnica, 1984;
 Načrt pravil za novi slovenski pravopis, 1981;
 D. Čop, Imenoslovje zgornjesavskih dolin, 1983 (diss.);
 Fonološki opisi . . . ANUBiH 1981;
 S. Škrabec, Jezikoslovni spisi 1/1–1/4, 1916–1919;
 A. Breznik, Jezikoslovne razprave, 1982;
 F. Ramovš, Zbrano delo I, 1971;
 (posamezni članki z imenoslovno tematiko)

2. TEMELJNA NAČELA

2.1 Pojem knjižna oblika zemljepisnega imena

Najpogostejša zahteva v zvezi z normiranjem oz. uradno standardizacijo slovenskih zemljepisnih imen je zahteva po njihovi knjižni obliki. Stara je vsaj poldrugo stoletje, izhaja pa iz istega funkcionalnega razmerja, kot je značilno za razmerje knjižni jezik – narečje sploh: izvirna narečna imenska oblika se uporablja le na omejenem krajevnem območju (že v sosednjem kraju se lahko govori glasovno deloma drugačna ustreznica), v splošni vseslovenski rabi pa je navadna njena knjižna ustreznica, sprejemljiva za vse. Zemljepisna imena so razmeroma samostojna besedna plast v jeziku, vendar z mnogoterimi vezmi povezana s splošnim (občnoimenskim) besedjem, zato bi bilo treba tudi teoretično osvetliti, kaj je treba razumeti pod knjižno obliko zemljepisnega imena oziroma katere knjižnojezikovne poteze naj taka oblika vsebuje. V slovenskem imenoslovnem izročilu temu pomembnemu vprašanju niso posvečali potrebne pozornosti, zato je lahko zaradi pomnoženih jezikovnozgodovinskih (in primerjalnojezikoslovnih) znanj na eni ter vseslovensko združevalnih ter slovenizacijskih prizadevanj na drugi strani (oprth na pisno prakso knjižnega jezika) prišlo do različno globokih – tudi nekontroliranih – posegov v imenske oblike.

Velik del slovenskega knjižnega imenja se je z večdesetletno rabo pisno ustalil in prevladuje mnenje, da vanj ne gre posegati brez posebno tehtnih razlogov – ne glede na to, ali je kaka uveljavljena pisna oblika z jezikovnozgodovinske in etimološke plati pravilna ali ne, npr. *Maribor*, in ne glede na to, kako odseva mnogorodne pretekle

jezikovne, idejne, politične in druge družbene okoliščine, ki so do nje pripeljali, npr. *Rajhenburg – Brestanica*. Dvojnice v razmerju knjižno – narečno ali v kakem drugem razmerju, npr. uradno – neuradno: *Šivče – (Sv.) Trojica*, niso izpričane v vseh primerih. Če kljub temu znova sprožamo vprašanja normiranja oziroma če znova razkrivamo načela, ki so vplivala nanj, počnemo to zato, da bi se lahko enotneje in bolj sistematično odločali med pisnimi različicami, kjer pač so ali kjer bi še utegnile nastati, npr. pri normiranju novega imenskega gradiva.

Pri poskusu določiti pojem knjižna oblika zemljepisnega imena si lahko pomagamo s pojmom knjižna besedna oblika. Pod tem izrazom razumemo obliko, skladno s korpusom prvin in pravil o njihovem povezovanju na glasovno-naglasni, pravopisni, oblikoslovni, besedotvorni in skladenjski ravnini, kakor se je sčasoma izkristaliziral v knjižnem jeziku sploh (in je praviloma podan v knjižnojezikovnih učbenikih). Skladno s tem se tudi knjižna oblika zemljepisnega ne bi smela na nobeni omenjenih ravnin odmikati od tistega, kar velja za knjižni jezik sploh.

2.2 Pojem narečna oblika zemljepisnega imena

Vsako zemljepisno ime je vezano za strogo določen zemljepisni objekt: nastane na določeni točki časovne osi v strogo določenem jezikovnem okolju in njegov nadaljnji jezikovni razvoj je zajet v jezikovni razvoj krajevnega govora kot celote. Iz tega bi utegnili sklepati, da je narečna imenska oblika edina avtentična in zato zavezujoča imenska oblika za vse uporabnike, tudi tiste, ki živijo zunaj tega krajevnega govora.

Edini avtentični zapis narečne imenske oblike bi omogočila znanstvena fonetična transkripcija. Želeti je sicer, da bi se terensko zapisovanje zemljepisnih imen v prihodnosti opiralo nanjo, dobro pa se je zavedati, da tudi ta transkripcija ni popolna, ampak (povzemam po D. Brozoviću, *Fonološki opisi*, str. 20) nezanesljiva vsaj po dveh plateh: a) ni se mogoče izogniti kompromisom (tudi nezavednim) z zapisovalčevo fonološko interpretacijo fizične zvočne in izgovorne resničnosti, b) človeški dejavniki onemogočajo popolnoma enako uporabo transkripcije v vseh govorih, ki jim je namenjena. Vsekakor jo moramo še vedno šteti samo za približek zapisovanja narečne zvočne in izgovorne raznolikosti, zato je popolnoma avtentičen zapis narečnih oblik zemljepisnih imen neuresničljiv. Ker imamo za vsakdanjo rabo na voljo neprimerno manj popoln sestav črk, kot ga vsebuje fonetični znanstveni črkopis, je jasno, da je z njim tem manj mogoče zvesto podajati narečno glasovno raznolikost in da načela *piši kot govoriš* tudi s tega stališča ni mogoče uveljavljati dobesedno. Že zato se je treba v vsakdanji rabi tudi pri pisanju krajevnih imen opreti na pisno prakso, ki se je izoblikovala za zapisovanje knjižnega jezika.

Uberimo drugo pot razmišljanja: iz zunajjezikovnega razloga (pomembnost zemljepisnega objekta) pridobi kaka narečna imenska oblika splošnejšo veljavo in postane tudi »last« govorcev, ki pripadajo drugim narečjem. Tako ime sčasoma začne izgubljati status citatne besede in se vklopi (prilagodi, spremeni) v druge narečne sestave. Brez take razvojne poti bi iz drugih narečij prevzeti imenski fond v vsakem govoru postal neobvladljiva množica raznorodnih prvin s težavami, podobnimi tistim, ki bi nastale, če bi morali vsa tuja zemljepisna imena za svojo rabo izgovarjati po izvorni izreki. Povsem jasno torej postaja, da čisto narečne imenske oblike zunaj avtentičnega jezikovnega okolja (krajevnega govora) sploh ni mogoče ohraniti in da se zdi poknjizenje zemljepisnega imena za splošno/javno rabo tudi po tej plati najbolj racionalna možnost za vse govorce in pisce slovenskega jezikovnega prostora.

Ne nazadnje pa so notranji razlogi za idejo knjiženja zemljepisnih imen izvirali iz same sestave imenskega fonda: vsebuje mnoga živa (in splošno rabljena) občna imena, ki se navadno pišejo knjižno, npr. *polje, vrh, vas, reka, cesta, mali, veliki, črni* itd.

Ker se tudi zemljepisna imenska oblika razčlenjuje na več jezikovnih (glasoslovje, oblikoslovje ...) ravnin, lahko poteka knjiženje na eni ali več (vseh) omenjenih ravninah. Praksa pa kaže, da knjiženje ni na vseh ravninah enako avtomatično.

2.3 Poglavitni tipi in problemi knjiženja po ravninah

1. **Na glasovni ravnini** je knjiženje avtomatično in deloma brezpogojno (po svoje ga – sicer drugotno, pri branju – narekuje že slovenski knjižni črkopis, ki »pokriva« natančno določene foneme, nekaterih, npr. *ü, ć, ʎ*, pa sploh ne). Praviloma se narečni glasovni niz prevede v najbližjega (najbolj podobnega) knjižnega (in ta se fonološko interpretira). Če knjižimo zemljepisno ime, ki v narečni govorici vsebuje *ʎ*, bo knjižna oblika imela *g*, npr. *Grgar*, itd.

Take prevedbe so nujne za zemljepisna imena, ki niso motivirana z občnoimenskimi ustreznici, medtem ko se pri jasno motiviranih imenih praviloma čuti močno nagnjenje zapisovati jih z upoštevanjem zgodovinsko-etimološkega načela, ki je pripeljalo do knjižne oblike občnoimenske vzporednice, npr. prekmursko *Suhi Vrh*, gorenjsko *Mala Poljana*. Vendar pa se pojavljajo tudi nasprotni predlogi (npr. P. Merku), po katerih naj bi npr. tudi občnoimensko motivirana imena tipa *Bardo, Varh* ipd. iz slovenskega zahodnega zamejstva izgovarjali in pisali skladno z narečnim izgovorom. Razloček med oblikama *Bardo* in *Bardo* (drugo zapisano kot *Brdo*) je nastal zaradi različnega narečnega razvoja zgodneslovenskega *-r-*; oba narečna razvoja sta enakovredna, le da knjižni jezik izhaja iz osredneslovenskega refleksa *-ar-*. Jezikovno je zapis *Bardo* mogoč. Podobno stališče je nekoč zagovarjal L. Pintar (Ljubljanski zvon 34, 1914, str. 284) ob obliki imena *Ribenca* za danes uveljavljeno *Ribnica*, čeprav ni trdil, da je pisna oblika *Ribenca* edina sprejemljiva. Menil je, da o pisavi imena soodločajo še drugi razlogi. Zapis *Bardo* bi lahko našel oporo v tistih knjižnojehovnih besedah, ki izkazujejo enako glasovno sestavo, npr. *barka, park, Darko* itd., le da so po izviru drugačne kot *Brdo*. Ni pa zapis *Bardo* nujen in je vsekakor v nasprotju z uveljavljenim izročilom. Tudi v štajerskih govorih se ponekod govori *-ar-* namesto *-ar-* v izvirno slovanskih besedah, pa vendar tamkajšnja zemljepisna imena zapisujemo (in tudi izgovarjamo) v skladu s knjižno normo, ker je bila njihova uradna podoba določena v času, ko je izrazito prevladovala zavest o potrebnosti slovenske jezikovne enotnosti tudi v zemljepisnih imenih. V teh primerih ne bi bilo smiselno na novo uvajati narečnih oblik (s sprejetjem oblik tipa *Bardo* bi se aktualizirala prav ta možnost) in krniti z veliko truda doseženo enotnost.

Izkaže se, da je pri tovrstnem normiranju zelo močan psihološki dejavnik, tj. živost zavesti o knjižnem jeziku ter o glasovnih substitucijah med knjižnim jezikom in narečjem. Na Javnem posvetu o zemljepisnih imenih leta 1972 je bil prav zaradi misli na šibko poznavanje in rabo slovenskega knjižnega jezika v Slovenski Benečiji in Režiji sprejet sklep, da je za to ozemlje sprejemljivo le minimalno knjiženje, ker da sicer domačini imena ne bi več prepoznali. Zaradi tega družbenojezikovnega in psihološkega stanja bi se pisna oblika *Brdo* v Beneški Sloveniji lahko vpeljala le s soglasjem zamejskih uporabnikov.

Seveda pa narečnih glasovnih skupin *-ar-* niti teoretično ne smemo vseh nadomeščati s knjižnim *-ar-* (zapis *-r-*); *-ar-* se mora v knjižnem jeziku ohranjati v zemljepisnih imenih iz krajev, kjer se *-ar-* narečno ni razvil iz zgodnjeslovenskega *ar-*, npr. *Mangart*. Če pa narečje pozna razvoj *-ar-* < *-r-*, lahko zanesljiva etimologija pripomore k zapisovanju *-ar-* tudi v knjižnem jeziku.

Posebne obravnave je bila deležna občnoimensko motivirana *vas* – *ves*. Različici delita slovenski jezikovni prostor na dva dela. Prvič je že v okviru priprav za zemljevid slovenskega ozemlja leta 1910 prevladalo mnenje, naj se v knjižnih imenskih oblikah za vse slovensko ozemlje zapisuje *vas*. Na Javnem posvetovanju 1972. leta so predstavniki koroških Slovencev ta sklep potrdili in je uresničen v knjižici V. Klemenčiča, Koroška, in v slovenskih javnih napisih na avstrijskem Koroškem. Edini ostanek narečne oblike je menda v koroškem imenu *Vesca*. Spričo te odločitve koroških Slovencev ni oportuno, da oblika *ves* zdaj prodira v imena vzhodnoslovenskih naselij znotraj SR Slovenije, npr. *Vabča ves*, *Marina ves*, *Križa ves*, *Pridna ves* itd. poleg *Stanečka vas*, *Bolečka vas* itd. (vsi primeri so z iste strani 95 v Atlasu Slovenije). Dogovora bi se morali držati vsi, saj v nasprotnem primeru postane zadeva absurdna.

Funkcionalne premene po mehkosti, po kateri je za *č, ž, š, c, j* treba pisati *e* (in ne *o*), po mojem mnenju pri zemljepisnih imenih, ki nimajo ustreznice med občnimi imeni ali kjer knjižni način pisanja še ni ustaljen, ni treba nujno upoštevati; brezpogojna pa je pri sklanjanju zemljepisnega imena, npr. *pred Zmincem*.

Posebnost so imena z občnoimensko ustreznico, ki v narečju kažejo aferezo, tj. odpad začetnega zloga/zlogov, npr. *Nograd* < *Vinograd*. Če zemljepisno ime z narečno aferezo ni uveljavljeno, kot je npr. v imenu *Dolenje Sušice* (ob narečnem *Duleje Šice*), je mogoče vztrajati pri standardizaciji brez (zgodovinsko in etimološko) upravičenega začetnega zloga.

2. Pravopisno knjižne imenske oblike so tiste, v katerih so glasovni nizi/sklopi podani v skladu s knjižno pisno prakso. Na tem mestu ne navajam vseh možnosti, kjer lahko pride do neskladja, ker načelno zastopam stališče, naj bo pisna oblika imena v skladu s knjižnimi pisnimi navadami. Kjer narečni glasovni niz omogoča več pisnih interpretacij, se je treba s presojo posamičnih vidikov odločiti za najustreznejšo možnost. Sem sodi tudi pisanje velike in male začetnice v večbesednih zemljepisnih imenih; uravnava se v skladu s pravopisnimi pravili. Po letu 1972 je nekoliko manj omahovanja pri naselbinskih imenih (nasprotja tipa *Šmarna gora* – *Kranjska Gora*, *Stara vas* – *Stara Cerkev*).

Najopaznejši primeri omahovanja so pri zapisovanju glasovnega niza *-ar-* tipa *Črmljenšak* – *Čermļjenšak*, kjer prvi zapis izhaja iz današnjega, drugi pa iz starejšega knjižnega zapisovalnega načina. Enake pisne dvojnice imajo tudi etimološko ne povsem jasni primeri, npr. *Brestanica* – *Bresternica*.

Primer neskladja z veljavnimi pisnimi navadami je npr. zapis *Zakl* namesto *Zakel* v besednem izglasju, ker tam črkovni sklop nezvočnik – zvočnik v slovenščini ni predviden.

Na to ravnino deloma spada še pisanje skupaj ali narazen. Ker je odvisno predvsem od skladenjskih meril, ga obravnavam v točki 6.

3. **Na oblikovni ravnini** bi moralo knjiženje večinoma potekati tako, da se ohranjajo narečne lastnosti zemljepisnega imena glede spola, števila in sklanjatvenega vzorca, če ti vzorci ne nasprotujejo vzorcem, ki jih na podlagi izhodiščne (slovarske) oblike narečnega imena predvideva knjižni sestav.

Tako je poleg sklanjanja *Sela*, rod. *Sel*, mest. *na Selih* mogoče sprejeti tudi *Sele*, rod. *Sel*, mest. *na Selah*, ker se beseda *selo* (enako tudi zemljepisno ime *Sela*) narečno v množini sklanja kot samostalnik ženskega spola in se prekriva s knjižnim vzorcem (im. *Lipe*, rod. *Lip*, mest. *na Lipah*). Notranje neskladje s knjižnim jezikom nastane le na besedni ravni, ker je občno ime *selo* srednjega spola.

Posebnost nekaterih zemljepisnih imen srednjega spola, npr. *Šmartno*, rod. *-a/-ega*, mest. *-u/-em*, je, da se lahko popolnoma ali le delno, tj. v določenih sklonih, sklanjajo po dveh sklanjatvenih vzorcih, pri čemer pogostost rabe odloča o tem, kateri vzorec (ali katera sklonska oblika vzorca) je nezaznamovan; oba konkurenčna vzorca sta sprejemljiva v normo.

Po mojem mnenju pa ni mogoče sprejeti v knjižno normo posameznih konkretnih narečnih sklonskih končnic, npr. rod. mn. *Beltinec*, ampak jih je treba v knjižnem jeziku nadomestiti z ustrežno knjižno obliko, npr. iz *Beltincev*, narečno *Pod Bregam* > *Pod Bregom* itd.

Poseben primer so dvobesedna porabska zemljepisna imena z občnim imenom *ves*, ki je v tamkajšnjem govoru moškega spola; v imenih je *ves* poknjižena le po spolu (moški > ženski), prim. *Slovenska ves*, medtem ko je glasovna podoba ostala narečna. Tako polovično knjiženje načeloma ni priporočljivo, sprejeli bi ga lahko le zaradi podobnega družbenojezikovnega in psihološkega konteksta, kot velja za Rezijo in Beneško Slovenijo (slabo poznavanje knjižnega jezika med domačini).

4. **Besedotvorna ravnina:** Knjižna oblika mora vzporedno z narečno besedotvorno sestavo: posamezne besedotvorne prvine, npr. predpona, koren, pripona, so zaradi etimološko-zgodovinskega načela in zaradi občnoimenske motiviranosti pri knjiženju sicer lahko deloma spremenjene, npr. *Hruš-ov-c* → *Hruš-ev-ec*, ne sme pa se spremeniti njihovo število in medsebojna razmerja, če so za sodobni jezikovni občutek razvidna.

Nekatere različice so nasproti knjiženju precej odporne tudi po svoji glasovni sestavi. Izrazit primer tega tipa je pridevniška pripona *-čki* (v knjižnem jeziku znana samo v besedi *kmečki*, drugače imamo *-ški*) predvsem v večbesednih zemljepisnih imenih iz vzhodnega dela Slovenije in v nekaterih primerih se je taka oblika že uveljavila, npr. *Donačka gora*, *Goričko*. S stališča knjižnojezikovne norme je to moteča prvina, zato je ne bi kazalo uveljavljati nikjer tam, kjer se zemljepisno ime s takim pridevnikom še čuti kot poljubna zveza pridevnika in samostalnika, oziroma tam, kjer je tvorba takega pridevnika živo motivirana iz zadosti znanega samostalnika, npr. *Rogatec* – *rogaški* (ob narečnem *rogački*).

5. **Na naglasni ravnini** je knjiženje dopustno tam, kjer bi s tem dosegli knjižni naglasni vzorec, npr. *Godóvič*, rod. *Godoviča* > *Godovič*, rod. *Godoviča*. Niso pa po mojem mnenju priporočljivi naglasni premiki na obnovljene samoglasnike, ki so izpadli zaradi samoglasniške redukcije, prim. ime *Grádinje*, rod. *Grádinja* itd. (s stalnim naglasom na prvem zlogu) ob narečnem *Gráдне*, rod. *Gráдна*, za katerega leksikon Slovenska krajevna imena navaja kot knjižno sprejemljiv naglas *Grádinje*,

rod. *Gradinja*; (deloma) podobno je razmerje med *Bégunje* – narečno *Bégne* – **Begúnje*.

6. **Skladenjska ravnina:** Pri standardizaciji zemljepisnih imen se zahteva knjižnojezikovna ujemanost, npr. [*Dərgaje sela*] > *Drganja sela* rod.; [*Dərgajəh seŋ*] > *Drganjih sel*; neujemanost lahko ohranja le tip *Hudajužna, Trimlini*, prav zato pa taki primeri preidejo med zloženke oziroma sklope in jih pišemo skupaj.

Treba bi bilo dosledneje ločiti pojme večbesedno ime (besedna zveza), sestavljenka, zloženka, sklop, dvojno ime in dve imeni. Pisanje se mora uravnovati v skladu s pravili knjižnega jezika.

V praksi je precej napak zaradi mešanja med predložnimi besednimi zvezami (*Pod Lipo*) in sestavljenkami (*Podlipa*), med navadnimi besednimi zvezami (*Ljubljana Bežigrad, Suhi dol*) ter zloženkami (*Dobindol, Ravbarkomanda, Šentvid*), med primeri z dvojnimi imenom (združena naselja, npr. *Smarje-Sap, Kal-Koritnica*) in primeri z dvema imenom (npr. v raznih jezikih: *Koper/Capodistria, Lendava/Lendva*). Kadar smo v dvomih, ali gre za besedno zvezo (pisanje narazen) ali za eno samo besedo (sestavljeno, zloženko, sklop – pisanje skupaj), je precej zanesljiv preskus s sklanjanjem: če se izraz pregiblje v več sestavinah, je to zanesljivo znamenje, da ga je treba pisati narazen, ker gre za besedno zvezo (*Ljubljane Bežigrada, Suhega Dola*), ali z nestičnim vezajem, ker gre za dvojno ime (*Šmarje - Sapa*, itd.); če pa se sklanja samo zadnji del, je to največkrat prav pisati skupaj (*Dobindola, Hudajužne, Šentvida*...). V nekaterih primerih imamo dvojnice, npr. *Ruperč Vrh – Ruperčvrh*; po opisanem merilu bi tu bolj priporočali pisanje skupaj.

Raba predlogov z občnoimensko nemotiviranimi zemljepisnimi imeni, npr. *iz Celja – z Jesenic, v Celju – na Jesenicah* naj se čim bolj opira na krajevno rabo, če ta ni v izrecnem nasprotju s sistemskimi možnostmi knjižnega jezika. Res pa je krajevna raba širšemu krogu nosilcev knjižnega jezika pogosto neznana, posebno če gre za imena manj znanih krajev, zato se omahovanju glede rabe predlogov najbrž ne bo mogoče nikoli popolnoma izogniti.

V publikaciji Tržaško ozemlje se uporabljajo predložna imena tipa *Luknja od golobov, Trg od drvi* (veliko jih utegne biti zlasti med mikrotoponimi). Pri večbesednih imenih je treba razmejiti ime zemljepisnega objekta od vzporednega občnoimenskega jezikovnega opisa, npr. *Stara vas – stara vas, Luknja od golobov – golobja luknja*; mislim, da mora standardizacija tudi v teh primerih težiti k skladnosti s potencialno knjižno obliko, čeprav mikrotoponimija zaradi svoje največkrat zelo omejene krajevne rabe lahko ohranja več narečnih potez kot druga imena.

2.4 Etimološko in zgodovinsko načelo

Etimološko in zgodovinsko načelo knjiženja je odločilno sooblikovalo današnje pisno podobo knjižne slovenščine in je nujno vplivalo tudi na pisanje slovenskih zemljepisnih imen.

Po etimološkem načelu naj bi se zagotovila pravilnost oblik; za pravilno je veljala le tista, katere zapis je vseboval podatke o izvorniku imena in predvsem njegovi morfološki sestavljenosti na ravni knjižnega jezika. Bistvo tega načela je mogoče ponazoriti s preprostim zgledom: narečni glasovni niz [*koyk*] bi bilo mogoče pisno

poknjžiti na tri načine: *kovk*, *Kolk*, *Kovek*. Zapis *Kovek* bi se najbolj oddaljil od narečnega glasovnega niza, temeljil pa bi na etimološki interpretaciji *-k*-ja kot pripone (tj. kot v primerih/besedah *listek*, *ostanek*, *zvezek*), ki se v knjižnem jeziku normalno zapisuje z *-ek*; pri takem zapisu zemljepisnega imena bi imeli opraviti z vidnim vplivom določene etimološke razlage. Da ne gre za izmišljeno dilemo, nam dokazuje primer *Bovec*, ki se je v preteklosti zapisoval *Bolc*; oba zapisa izhajata iz narečne oblike [*bouc*], ločita pa se po interpretaciji končaja *-c*. Zapisa *Kovk* in *Kolk* zvesteje sledita narečnemu izgovoru in ne vsebujeta etimološke interpretacije prvine *-k* kot pripone (razlagata jo kot del korena). Razložek med tema zapisoma je v tem, da je oblika *Kovk* knjižna le na glasovni ravni, medtem ko je etimološka zavest o imenu vplivala na uveljavitev zapisa *Kolk*, ker ime navezuje na anatomski izraz *kolk*.

Etimološko načelo zapisa ni v nasprotju z zgodovinskim načelom, če je etimologija pravilna. Razložek med njima je v tem, da zgodovinsko načelo izhaja iz jezikovnega stanja v natanko določenem času in prostoru (za slovenščino je to praviloma jezikovno stanje 16. st.), medtem ko bi se po etimološkem načelu lahko uveljavljale še starejše jezikovnorazvojne oblike, saj etimologija rekonstruira kontinuiteto jezikovnih prvin tudi za čas, za katerega nimamo izpričanih (ohranjenih) neposrednih podatkov o jezikovnem stanju.

Etimološko načelo pisave se v slovenskem jezikoslovnem izročilu pojmuje deloma različno. S. Škrabcu (Jezikoslovni spisi I/1, 1916, str. 60–4) je *etimologični* pravopis tisti, s katerim se v pisanju pokaže, od kod katera beseda izvira; etimološki pravopis je ločil od zgodovinskega (in seveda od fonetičnega) in zdi se, da ga je pojmoval v smislu morfonološkega zapisovanja. Podobno je bilo pri A. Brezniku (Slovenska slovnica, 1934, str. 4–5): etimološko načelo imenuje »pisava po izvoru osnov« in iz ponazorila zanj je mogoče razbrati, da je s tem tudi on mislil predvsem tisto, čemur danes pravimo *morfonološko načelo* (tj. da se isti morfem piše enako ne glede na nekatere premene, ki jih v govoru doživlja na stiku z drugimi morfemi, npr. pisanje *Podgora* in *Podpeč*); to načelo se je pri nas oblikovalo že v 16. st. Pri rabi izraza etimološki je Breznik pojmovno izhajal iz tistega jezikoslovnega izročila, v katerem se izraz etimologija uporablja v pomenu besedotvorje in oblikoslovje (J. Kopitar, Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark, 1808, str. 213).

D. Čop (Prostor in čas 1974/2, str. 623–34) pojmuje etimološko pisavo zemljepisnih imen predvsem v smislu *zgodovinskega* in *morfonološkega načela* skupaj. Zavzema se za etimološko pravilne in izhodiščne oblike imen; svoje stališče pa utemeljuje tudi z načelom enotnosti slovenskega jezikovnega prostora. Etimološko pravilnost v zgoraj omenjenem smislu lahko zagotovita le dobro poznavanje narečne imenske oblike in njena natančna jezikovnorazvojna razlaga v kontekstu krajevnega govora.

Tak postopek je v skladu z vsem dosedanjim izročilom in se nam zdi še posebej smiseln tam, kjer je v narečju še živa zavest o povezanosti z občnim imenom. Enotnost slovenskega jezikovnega prostora je razvidna prav iz te točke: tudi na ravni knjižnega imena se je ustvaril enak tip razmerja med občnim in zemljepisnim imenom. Zato se mi ne zdi preveč nasilno, če npr. narečno *Vaze* poknjžimo v *Lazi*. Teoretično in praktično drugačen je primer imena *Voje*, razvitega iz *Loge* (prvotno tožilnik množine): ker je razvil nov tip sklanjanja (*Voje*, *Voj*, v *Vojah* itd.) in se je občnoimenska motivacija že v narečju pretrgala, bi dali prednost zapisu le z glasovnim knjiženjem. Pri normiranju imen v prihodnosti bo treba tej točki posvetiti posebno pozornost.

Da pri slovenskih zemljepisnih imenih ne moremo brezpogojno slediti fonetičnemu načelu zapisovanja (ne glede na to, ali imajo ustreznice med občnimi imeni ali ne),

lahko prikažemo na naslednjih zgledih. Zemljepisno ime [Seu] kaže v mest. ed. jezikovnozgodovinsko starejšo obliko korena/podstave [Sel-], ki nas podpira pri normiranju imenovalniške oblike *Selo*. Imenovalniško obliko smemo »popravljati« tudi v primerih, kot je ime [Smokč], rod. [Smokúča], ker oblike stranskih sklonov še ohranjajo (naglašeni) -u-, ki se je v imenovalniku zaradi naglasne premene (tipa *jelen*, rod. *jeléna*) reduciral. Etimološko načelo (v smislu zgodovinskega in morfološkega) se pri knjiženju slovenskih zemljepisnih imen nikakor ne bi moglo tako močno uveljaviti, če ga ne bi narekovali zelo tehtni jezikovni in jezikoslovni razlogi. Zaradi velike raznovrstnosti narečnih glasovnih razvojev, izhajajoče iz razločkov v naglasnem mestu in dolgosti samoglasnikov, bi bilo številna imena skoraj nemogoče zapisati. Kako bi se sicer lahko normirala, npr. knjižna oblika zemljepisnega imena *ŷadôjč*, mest. ed. u *ŷadavíč* (za knjižno uveljavljeno *Godovič-íča*; I. Tominec, JiS II, 1956/57, št. 3, str. 127; isti, Črnovrški dialekt, 1964, str. 22). Najmanj škode in najmanj nasilja nad narečno imensko obliko je, če se pri normiranju upošteva zgodovinsko-etimološka oblika.

Seveda se pri tem takoj postavlja vprašanje meje, do katere so jezikovnozgodovinski posegi v morfemsko obliko zemljepisnih imen dopustni oziroma mogoči, kadar ne obstaja jasna in živa občnoimenska vzporednica. Vprašanje zadeva ponovno vpeljavo tako samoglasnikov (ki so zaradi samoglasniške redukcije izpadli) kot tudi soglasniških sklopov (ki so se preoblikovali ali okrušili zaradi izpada samoglasnikov).

a) Vpeljava (zgodovinskega) samoglasnika je sprejemljiva, če je dejansko razviden iz sklonskih oblik, prim. [Smokč] > *Smokuč*. Sprejemljiva je tudi v primerih, kjer se tak samoglasnik kot nosilec naglasa ohranja vsaj v eni od narečnih oblik svojih tvorjenk (pridevnik, ime za prebivalca ipd.). Za narečno *Bégne* lahko zagovarjamo zapis *Begunje* zaradi naslednjih živih oblik: *begúnjski*, *Begúnjec*, *Begúnjščica*. Mislim pa, da ni sprejemljivo vpeljevati naglasno obliko *Begúnje* (tudi leksikon Slovenska krajevna imena, 1985, str. 15 je ne navaja), tj. naglas na vpeljanem samoglasniku, ki bi knjižno govorno obliko dodatno oddalжил od narečne govorne oblike, pa čeprav bi bila oblika *Begúnje* skladnejša s knjižnimi navadami.

Manj je samoumevna vpeljavo samoglasnika v zmeraj nenaglašeni morfemih, če je naglas zmeraj na istem mestu/morfemu; narečno *Rádovna*, kot *Radovina* se pojavlja na Zemljevidu slovenskega ozemlja (1922). Oblika *Radovina* podpirajo starejši listinski zapisi. Ker je oblika *Radovna* tudi brez obnovljenega *i*-ja lepo skladna s knjižnim sestavom in ker nima občnoimenske ustreznice, bi bil zapis *Radovina* nepotrebno etimologiziranje, če v takih primerih nimamo drugega močnega dodatnega, npr. kulturnozgodovinskega, razloga, ki bi odtehtal vse druge (prim. *Raščica*), sicer popolnoma zadošča samo glasovno poknjiženje oblike.

Posebej je treba obravnavati vpeljavo *-i*-ja v imenih z nenaglašeno pripono *-ica*, ker je po pogostnosti in funkcijah tudi v knjižnem jeziku ena osrednjih. Zemljepisna imena z ustreznico med občnimi imeni naj se zapisujejo tako kot občna imena. Tudi kadar je morfemska sestava na narečni ravni jasno razvidna, bi jo bilo upravičeno pisati tako, kot se zapisuje v knjižnem jeziku, npr. sestavljeno pripono *-ov-ica*, narečno [-ouca], npr. *Brezovica*. V vseh etimološko nejasnih ali morfemsko ne jasno razvidnih primerih pa bi bilo pametneje uveljavljati le glasovno knjiženje, kot so storili v publikaciji Tržaško ozemlje. Ta odločitev se lahko tudi sestavno opre na knjižnojezikovni *-ca*, npr. *klopca*, *zverca* in *Marjanca*, *Polonca* itd. Teza o slovenski jezikovni enotnosti pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen naj bi se ne opirala le na etimološka in zgo-

vinska načela, ampak naj bi upoštevala zmožnost razčlenjevanja morfemov s stališča sodobne jezikovne zavesti.

b) O vpeljavi (obnovitvi) jezikovnozgodovinsko upravičenih soglasniških sklopov se pri knjiženju govori razmeroma redko. Največ nesoglasja pa je npr. pri pisanju zemljepisnih imen, ki vsebujejo narečni glasovni niz *-šca*, razvit iz *-ščica* (tvorjenke so izpeljane iz pridevnikov na *-ski* in pripono *-ica*), tip narečnega *Rašca*, *Topolšca* itd. Večino teh imen so od Freyerja naprej pisali s *-šica*, npr. *Rašica*, *Topolšica* itd., tj. s poknjiženjem pripone *-ca* v *-ica*. Zapis s *-šica* je popoln konstrukt, saj se taka oblika ni nikoli govorila (govorili sta se le *Raščica* in *Raščca* > *Rašca*); sprejemljiv je le, če je raba močno ustaljena in če ne zbuja ugovorov bodisi zaradi zapostavljanja knjižne občnoimenske/morfemske motivacije bodisi zaradi kulturnozgodovinskega izročila, npr. pri *Raščici*. Prav pri tem tipu knjiženja pa so tovrstni ugovori bili (V. Bohinec – F. Planina, Geografski obzornik IV/1, 1957, str. 17-8).

2.5 Etimološko načelo brez povezave z zgodovinskim

Izraz *etimološko zapisovanje* zemljepisnih imen je uporabljal tudi A. Bajec (Področno poročilo komisije o etimološkem, narečnem in knjižnem zapisovanju domačih zemljepisnih imen, iz arhiva Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU; I. Gams, NR XXI, 1972, št. 22 in 23), vendar pojma ni definiral in vsebinsko razmejil od pojmov *narečno* in *knjižno zapisovanje*, iz katerih je v svojem poročilu prav tako izhajal. Na primerih *Idršek* – (jezikovnozgodovinsko upravičenemu) **Idrščak* in nareč. *Kozaršca* – uradnemu *Kozarščica* je prikazal nepriporočljivo etimologiziranje oziroma ni podprl teh dveh popravkov po etimološko-zgodovinskem načelu. Po Bajcu je v zemljepisnih imenih knjiženje mogoče le v *končnici* (ni jasno, na katere končnice se to nanaša! – moja pripomba), *spolu* in *sklanjatvi*. Tudi za zapisovanje ledinskih imen priporoča le zapise brez etimologiziranja, kar je verjetno treba razumeti v smislu poknjiženja samo na glasovni ravnini.

Bajec uporablja izraz *etimološka (imenska) oblika* tudi za predrugačitve besednega korena v skladu z določeno razlago o njegovem izviru; tovrstne posege v zemljepisna imena ostro zavrača, sklicujoč se na nezanesljivost mnogih etimoloških razlag.

Kulturna zgodovina nas uči, da poznavanje etimologije zemljepisnih imen (pa tudi vseh drugih besed) ni nikakršen pogoj za njihovo zapisovanje. Prav tako nam besede, ki imajo svojo knjižnojezikovno podobo, četudi ne poznamo njihove (zanesljive) etimologije, dokazujejo, da knjižnost besede/imena po naravi stvari ni brezpogojno vezana na pojem etimološkost. Res je, da (tudi napačna) etimologija kot poglobljena zavest o imenu lahko vpliva na njegovo pisno podobo, prim. že omenjeni primer *Kolk* idr. Iz zgodovine slovenskega imenoslovja so znani primeri, ko se je uveljavila in obdržala etimološko napačna oblika, npr. *Višarje*, *Viševsek*, *Maribor*; v taka imena danes ne bi bilo več smiselno posegati, saj so splošno sprejeta. Napačne etimologije, do katerih je pogosto pripeljalo ukrnjeno jezikoslovno vedenje o zgodovini imenske oblike, so v slovenski kulturni zavesti lahko odigrale pomembno slovenizacijsko vlogo oziroma kulturnopolitično utemeljevanje, npr. pri imenu *Maribor*, ki je v resnici < *Marchburg*/*Marchpurk*. Prav prizadevanje za vidno slovenizacijo našega tedaj v marsičem ponemčenega zemljepisnega imenja je bilo ena od osrednjih teženj, ki so vodile normiranje teh imen na prelomu 19. in 20. stoletja.

Glede etimoloških posegov v koren se je tudi načeloma smiselno pridružiti Bajčevemu mnenju, čeprav bi posegi temeljili na zanesljivih etimologijah. Če bi namesto *Ponce* začeli uporabljati za ta zemljepisni objekt imensko obliko **Poldnice*, bi nastal prevelik razkorak med knjižno/uradno in narečno obliko; tako ravnanje bi bilo nesprijemljivo tudi zato, ker jezikovnorazvojnega vidika imen preprosto ni mogoče spregledati. Pri knjiženju zemljepisnih imen namreč niso sprejemljivi postopki, po katerih se narečna imenska oblika pomensko premotivira (npr. nareč. imenska oblika [*Ušeyuk*] < *jelša/olša* je bila v knjižni obliki *Viševsek* pomensko navezljiva na *visok*) ali pa sploh motivira, če je zaradi močnih glasovnih sprememb popolnoma izgubila prvotno motivacijo, npr. *Ponce*, *Prisank* itd.

Etimološko načelo zapisovanja (kolikor se ne prekriva z zgodovinskim) naj vpliva na zapis imena le izjemoma in pod pogojem, da je etimološka razlaga nesporna. Najpogosteje v takih primerih samo precizira ali potrdi druge (navadno narečne) podatke. Za zemljepisno ime *Udine* se ustaljena slovenska imenska oblika glasi *Videm*, narečna (pokrajinska) pa *Viden*; ker tamkajšnje narečje ne loči med nekdanjima končnima *-n* in *-m*, nam prav etimologija lahko dopolni vedenje, za katerega izmed njiju izvorno gre. V konkretnem primeru etimologija sicer podpira obliko *Viden*, kot je predlagal P. Merku v Jeziku in slovstvu, prednost oblike *Videm*, naslonjene na slovenska imena *Videm* (z nemško etimologijo), pa je že v njeni razširjenosti in ustaljenosti.

Summary

UDC 808.63-311:808.63-1

THE BASIC PRINCIPLES IN THE WRITING OF SLOVENE GEOGRAPHICAL NAMES

The article treats the linguistic principles that have been used in the writing of Slovene geographical names in the last one and a half centuries.

The author first tries to set apart the notion »the book (written form of a geographical name, which should also be the official) standard noun form, and the term "the vernacular form of a geographical name", which is used in the area where the respective geographical object is. She furthermore shows the main types of linguistic changes on all linguistic levels that the vernacular geographical forms can assume during the process of their becoming book / written forms.

O NEKATERIH TIPIH REALISTIČNEGA ROMANA V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI SEDEMDESETIH LET NAŠEGA STOLETJA

Kritika je povojno obdobje v razvoju jugoslovanskih književnosti označila kot »čas romana«.

V sodobni slovenski književnosti zavzema roman med pripovednoproznimi vrstami resnično eno od vodilnih mest. Aktualizacija romana je po eni strani povezana z okrepitvijo realizma v 70-ih letih, razen tega pa so prav v romanu zaradi njegove načelne večplastnosti in problemskosti našli svoj najbolj poln odsev poleg važnih vprašanj sodobnosti tudi tisti zgodovinski dogodki v življenju slovenskega naroda, ki so v temeljih spremenili njegovo usodo; v romanu je našla svojo globljo osmiselitev tudi preteklost slovenskega naroda.

Razvoj slovenskega realističnega romana 70-ih let po svoje potrjuje besede M. M. Bahtina, ki pravi, da je roman »vrsta, ki večno išče, večno raziskuje samo sebe in znova ocenjuje vse svoje oblike. Samo taka je tudi lahko vrsta, ki se oblikuje v neposrednem stiku z nastajajočo stvarnostjo«. ¹ Notranja zgradba romana v sodobni slovenski književnosti postaja vse bolj gibljiva, večja se dinamičnost njegovih oblik, obnavlja in pestri se vrstni sistem kot celota. Različni načini »prepletanja« poetičnih elementov porajajo nove izvirne romanescne oblike, ki so sposobne sprejeti vase zapleteno vsebino sodobnosti.

Vrstna klasifikacija je eno od najtežjih vprašanj v teoriji romana. Klasifikacija lahko poteka na različnih ravneh. Tako lahko na tipologijo vrste gledamo v skladu z oblikovnimi (tip pripovedovanja, kompozicije ipd.) ali vsebinskimi (značaj konflikta, problematike, glavna ideja, okrog katere se razvršča življenjsko gradivo v delu itn.) načeli (vsekakor pa mora vztrajati pri dialektični enotnosti oblike in vsebine).

Roman nima vrstnega kánona. Je dovolj gibljiv, z lahkoto sprejema vase, nekako vsrkava posamezne prvine drugih vrst, pogosto se podirajo tradicionalni okviri njegove umetniško-literarne specifičnosti. Posledica tega so najrazličnejši tipi romana (roman-esej, baladni roman, roman-alegorija itn.) in tako se nakazuje še ena možnost klasificiranja te vrste.

Do sedaj še nimamo univerzalne, lahko bi rekli »navzkrižne« klasifikacije, ki bi razčlenjevala roman na vseh njegovih ravneh hkrati. Zato tedaj, ko hočemo izbrati neki njen tip, temelječ na posplošeni predstavi o »vrstah« ali »tipih«, tj. na možnosti, da bi enote, ki so v svoji konkretni pojavnosti različne, združevali po bistvenih skupnih potezah, pri takem izbiranju torej raziskovalcu iz vidnega polja nehote uide veliko književno-umetnostnih besedil. Zato pri našem pregledovanju pestrosti slovenskega realističnega romana 70-ih let, da bi dobili polnejšo podobo, uporabljamo hkrati kar nekaj tipov klasificiranja vrste, čeprav temeljijo na različnih načelih.

Slovenskega romana 70-ih let v nobenem primeru ni mogoče primerjati z romanom prejšnjega obdobja, ker razvija prejšnje in odkriva nove principe umetnostnega osvajanja resničnosti. V 70-ih letih je ob nadaljnjem obstajanju tako imenovanega tradicionalnega romana opaziti pomembno obogatitev vrstnega sistema kot celote.

Bistveno preobrazbo doživljajo take vrstne oblike, znane slovenski književnosti iz pretekle dobe, kot so družinski roman, moralistični roman, psihološki roman. To je povezano zlasti s tem, da se v povojnem slovenskem realističnem romanu kot eden od pomembnih zgodbotvornih dejavnikov pojavlja oblikovanje nove družbene zavesti.

V tem času iz slovenske književnosti dokončno izgine kolektivni roman, katerega glavni predmet upodabljanja je bila množica. V 70-ih letih so slovenski pisatelji praviloma usmerjeni k takšnemu tipu romana, ki največ pozornosti posveča posamezniku. V tem obdobju bi torej lahko govorili o prevladi romana z osebnostno strukturo, o okrepljeni »sredotežni« tendenci v romanu. V središču pripovedovanja je v takem delu pogosto en junak, skozi njegovo prizmo zaznavanja se gradi zapletena podoba resničnosti. Osebnostna zavest postaja glavna tvorna prvina v izgradnji dela. Takšna struktura omogoča pripovedovalcu, da določene pokaže svoje vezi z opisovanimi dogodki, spodbuja ga, da naj bo bolj odkrit, da naj se do kraja zaupa bralcu.

V slovenskem romanu obravnavanega obdobja pripoved pogosto poteka v prvi osebi; to pomeni, da gre za roman – »Ich«, za roman – izpoved. Oblika romana – izpovedi dovoljuje, po eni strani, da se glavni poudarek premakne v sfero individualne psihologije, kar daje možnosti za nadrobnejše razčlenjevanje npravnstvenih iskanj junaka, po drugi strani pa pomaga odkriti subtilnejšo globinsko povezanost človeka in zgodovine. Tako je torej presežena neka »komornost«, ki je bila nekoč lastna izpovedni maniri pripovedovanja.

K takemu tipu romanov lahko štejemo *Nioba* (1977) K. Grabeljška, *Grnado* (1974) in *Golobnjak* (1972) B. Zupančiča, *Labirint* (1977) N. Maticič, do neke mere tudi *Menuet za kitaro na petindvajset strelav* (1975) V. Zupana. Vsa ta dela so grajena na prekinjanem opisovanju usod junakov. Značilno je zanje svobodno razpolaganje s časom, svobodna asociativna kompozicija. Posamezne, na prvi pogled med seboj nepovezane epizode iz življenja junakov se, če pozorno sledimo pripovedovalčevemu miselnemu toku, povežejo v enotno, logično zaključeno celoto. Poudarjeno subjektivno načelo romanov tega tipa je v nekaterih primerih preseženo s tem, da stališča glavnega junaka dopolnjujejo še pogledi drugih oseb na iste dogodke, včasih pa tudi gledanje samega avtorja (*Menuet... , Nioba*).

Za izpovedni tip romana je značilno lirično pripovedovanje z njegovo neposrednostjo in takojšnjostjo. Tu se poraja zapletena mnogoplastna podoba cele reke doživetij. Junakov miselni tok prožijo konflikti z ljudmi ali različni dogodki, v katerih je sam deležen ali pa jim je priča, prav tako pa tudi spomini na preteklost. Sam lik glavnega junaka se v času v glavnem ne razvija, se pa odkrivajo nove in nove plasti njegovega značaja. Treba pa je pripomniti, da lirsko načelo ni nikakršna ovira za to, da ti romani ne bi na široko zajemali epsko vsebino. Lirska, izpovedna oblika na svoj poseben način izpolnjuje mnoge funkcije epskega žanra.

Tako na primer v romanu *Nioba* K. Grabeljšek prikáže svojevrsten prelom družbeno-zgodovinske problematike skozi prizmo individualne zavesti glavne junakinje. V usodi kmetice Anice Knezove se kaže zgodovinska drama slovenskega naroda v zadnji vojni, nenavadno konkretno je podana tragična kolizija: materinstvo in vojna. Izpovedna oblika pripovedovanja dovoljuje, da pogledamo junakinji romana v najbolj skrivne koticke njenega srca, čeprav si je pisatelj njen lik zamislil tudi kot široko posplošitev, kar nam daje slutiti že naslov romana, ki se ne glasi po naključju *Nioba*.

Podobna struktura je značilna tudi za Zupančičevo *Grnado*, kjer pripoved sloni na dnevniških zapiskih glavnega junaka Martina Dobrote. V njegovi usodi vidimo težko življenjsko pot generacije, ki je na svojih plečih nosila vse breme partizanskega bojevanja, generacije, ki ji je bilo usojeno, da bo morala sodelovati pri izgradnji novega življenja, samostojno reševati mnoga težka vprašanja, ki se bodo ob tem porajala, včasih doživljati tudi razočaranja, neomajna vera v revolucionarne ideale, skovane med narodnoosvobodilnim bojem, pa ji bo dajala moč, da bo ta razočaranja lahko premagovala. Ves ta splet vprašanj se nam razkriva v *Grmadi*, ko se postopoma razgrinja pred nami junakov notranji svet in njegovo razmišljanje o življenju.

Podčrtati velja, da se v romanu z osebnostno strukturo, kjer je glavni poudarek na karakteristiki psihološkega stanja glavnega junaka, v precejšnji meri zmanjša vloga drugih oseb. Včasih postanejo čisto epizodične, kot to lahko vidimo v *Grmadi*, so pa vseeno pomembne, ker služijo kot nekakšne oporne točke, na katerih se gradi podoba glavnega junaka, pomagajo senčiti to ali ono potezo njegovega značaja, ostreje osvetliti kakšno posebno vprašanje v delu.

Med romani z osebnostno strukturo lahko izdvojimo poseben tip – roman »ugotavljanja končnih rezultatov«. Ostrino konfliktov, ki smo jim priča v takih delih, še podkrepljuje dejstvo, da se mnoge težke situacije, v katerih se znajdejo junaki, pojavljajo v popolnoma vsakdanjem, na videz povsem mirnem toku življenja.

V romanu te vrste je posebej naglašena нравstvena problematika, ker gre tu za notranjo vrednost človeka, za njegovo zmožnost obvladovanja težav, ki se z njimi v vsakdanjem življenju neizogibno srečujemo. Razen tega v slovenski književnosti v romanu obravnavanega tipa nastopa še en pomemben aspekt, povezan s kršenjem načel, kakršna bi morala uravnavati odnose med ljudmi v socialistični združbi. Posledica teh kršitev je deformacija človeških značajev. Pisatelji razgaljajo to duhovno praznino, ki izvira iz zgolj površinskega prisvajanja naprednih idealov človeštva; ti ideali se tedaj sprevračajo v nekaj čisto vnanjega, kar prav v ničemer ne opredeljuje moralnega bistva oseb. Nakazana je družbena nevarnost takšne duhovne praznine, ki vodi v razcvet malomeščanstva in individualistične psihologije, v brezbriznost. Posebej je podčrtano, da bi osebni in družbeni interesi morali biti nedeljivi.

K temu tipu v slovenski književnosti lahko prištevamo I. Zormanova *Vonj po jeseni* (1978) in B. Zupančiča *Golobnjak*. Nekakšnemu dokončnemu obračunu pa smo priča v knjigi *Bolečina* (1972) K. Grabeljška, katere junak, bivši partizan Korenčan, naleti na težave v življenju, tedaj pa se izkaže, da se jim ni sposoben postaviti po robu. Junak ne zdrži preizkušnje, izneveri se svojemu prejšnjemu prepričanju in zdrsne na raven navadnega malomeščana. Ko se mu življenjske niti do kraja zapletejo, se odloči za samomor. In ravno tu se roman začne – pri koncu. Vsi biografski dogodki se reproducirajo v zapletenem asociativnem toku junakovih misli. Za roman je značilno svobodno ravnanje s časom, nenehno se prepletajo dogodki iz preteklosti z onimi iz sedanjosti. Tu kot da ni časovne dimenzije. Vse življenje se reproducira kot celota, kot da se je zgostilo v en sam trenutek, dejanje poteka izjemno silovito. Pripoved odlikuje skrajna napetost. Pisatelj dobesedno razgali vzroke Korenčanovega poraza in mu izreče dokončno obsodbo.

V Korenčanovem značaju lahko najdemo neko tipološko podobnost z junakom romana J. Kavaljca *Plešči jastreb* Mihailom Topornim. Toporni je prav tako kot Korenčan padel na izpitu, na katerem naj bi se pokazalo, ali je vreden imena »človek

nove družbe«. Pri obeh je konec določen že vnaprej. Umik iz življenja pri junakih teh del učinkuje kot logičen zaključek njihovih značajev.

Treba je povedati, da je v romanih »zaključnega računa« posebej naglašena spetost moralno-etičnih norm junaka z njegovo družbeno določenostjo.

Med tipi romana, katerega glavni motivotvorni dejavnik je individualna zavest, predstavlja posebno zanimivost roman, kjer je dogajanje posredovano skozi otroško perspektivo osmišljanja resničnosti. V to vrsto romanov sodijo v slovenski književnosti dela V. Kavčiča *Obleganje neba* (1979), M. Rožanca *Ljubezen* (1979), do neke mere tudi B. Zupančiča *Plat zvona* (1970).

Tu lahko potegnemo posamezne tipološke paralele z deli iz književnosti drugih socialističnih dežel. Otroško sprejemanje sveta je na veliko prisotno v povesti Č. Ajtmatova *Beli parnik*, v romanu češkega pisatelja L. Fuksa *Melodija za temno struno* in v drugih.

V romanu M. Rožanca *Ljubezen* so dogodki vojnih let osvetljeni prav iz zornega kota otroka. Ta okoliščina dovoljuje avtorju, da se odmakne od navadnega objektivnega pogleda na ljudi in njihovo ravnanje. Pri tem mnogi negativni pojavi resničnosti ostreje izstopijo, bralec jih občuti bolj živo. Ostrina in naivnost otroškega videnja v romanu *Ljubezen* do kraja razgaljata protihumano bistvo vojne.

Seveda uporaba »otroške perspektive« ne pomeni nekaj novega in neznanega v književnosti. Klasične primere tega prijemaja najdemo v nekaterih delih A. Čehova in L. Tolstoja, v novejši slovenski prozi pa zlasti pri P. Zidarju in D. Jovanoviču.

Dejanje romana *Ljubezen* se odvija med vojno v ljubljanskem delavskem predmestju. Pripoved poteka v prvi osebi, kot da govori deček Marjan. Vsi sižejski motivi, vsi človeški značaji v romanu so posredovani skozi njegovo videnje. Deček zaznava vse, kar se godi okrog njega (okupacija Ljubljane, belogardistično znanje nad partizani, umori, policijske racije, diverzantske akcije ilegalcev ipd.), s popolno otroško neposrednostjo, s čutom, ki presega okvire normalnega družbenega in zgodovinskega zaznavanja dogodkov.

Osebna perspektiva že sama po sebi močno subjektivira pripoved, izključuje vse, kar se dogaja zunaj junakove zavesti, samoumevno se odpoveduje avtorju, ki bi »vse vedel«, mimo vsega tega pa jo omejuje še otroški način sprejemanja sveta. Otrok še ne vidi socialnih zakonitosti, po katerih se družba razvija, kaotično se kopicijo v njem razni vtisi, ki so zanj vsi enako pomembni. V otroški zavesti sploh, v zavesti junaka romana pa še posebej, dogodki ne ostanejo fiksirani v njihovem časovnem zaporedju. Pripoved se v romanu odvija po asociativnem načelu. Že samo členjenje besedila na poglavja narekujejo na prvi pogled samovoljno izbrane epizode, ki pa so seveda pomembne za junakovo občutenje sveta.

Pisatelj si prizadeva nadoknaditi vse, kar ostaja zunaj okvirov dečkovega sprejemanja sveta, s tem pa po eni strani slabi subjektivno tendenco romana, po drugi pa se izneverja tudi svoji umetniški zamisli, da naj bi bilo prikazano vse ravno skozi otrokove oči. V zvezi s tem v romanu lahko odkrijemo neke elemente, ki – vsaj po naši sodbi – nikakor ne ustrezajo otroški psihologiji. Junak kdaj razmišlja preveč »po odraslo«, razčlenjuje ta ali oni dogodek ali razmišlja o njem že kot človek z nekimi življenjskimi izkušnjami.

Ne glede na to, da nam otroško videnje sveta včasih posreduje zelo točno, skrajno ostro oceno človeških ravnanj, je zanj vendarle marsikaj zaprto, marsikaj mu ostane

nedostopno. Ljubezen do človeka kot človeka je za Marjana glavni argument, na osnovi katerega ne more sprejeti vojne. Življenjsko gradivo se v romanu organizira prav okrog te ideje, temu ustrezata tudi umetniška struktura besedila.

V slovenskem realističnem romanu 70-ih let se postavlja kot zelo pomembno vprašanje, ali je možno in kakšni so pogoji za to, da osebnost doseže duhovno samostojnost; rešitev tega vprašanja je pogosto povezana z vprašanjem, ali si je človek izbral pravo življenjsko pot; to zadnje se lepo kaže v »vzgojnim« romanu. Med dela tega tipa romana lahko uvrstimo roman B. Zupančiča *Noč in dan* (1977) in M. Malenšek *Sonce se je ustavilo* (1976); v vseh teh delih teče beseda o dogajanju med drugo svetovno vojno in socialno revolucijo. Vprašanje izbire predstavlja tu osnovo konflikta, to je glavni element, okrog katerega se razraste siže. Za »vzgojni« roman je nadvse pomemben prav čas formiranja junaka, oblikovanja njegovih nazorov, utrditev njegovega življenjskega položaja. Svet je v teh delih arena, v kateri se človek bori in preizkuša. Z najrazličnejšimi velikimi težavami se srečujeta na svoji življenjski poti Jošt Koder (*Noč in dan*) in Filip Tomažin (*Sonce se je ustavilo*), in junakoma se sprva večkrat ni lahko znajti v njih. Oblikovanje značajev teh junakov določujeta ideja vzgojnosti in ideja formiranja socialističnega svetovnega nazora. Okrog te ideje se razvršča življenjsko gradivo v romanih tega tipa. Junaki se na svoji poti srečujejo z množico človeških usod, znajdevajo se v neštevilnih kar se da različnih življenjskih položajih. V takem romanu nastopa praviloma kar precej veliko število stranskih oseb, ki v večji ali manjši meri vplivajo na glavnega junaka in na njegovo občutenje sveta, ta pa njihove poglede ali sprejema ali pa jih odklanja.

Pomembno funkcijo opravljajo v teh romanih dialogi, v katerih se junaki pripravljajo s svojimi nasprotniki. Ti spori so kar se da objektivno posredovani, odkrivajo nam nravstveno jedro junakov, razkrivajo nam njihovo psiho, omogočajo nam, da sledimo počasnemu in zapletenemu procesu, v katerem se človek bliža cilju svojega bivanja, osmišljenju svojega mesta na svetu. Da bi še globlje prodrli v notranji svet svojega junaka in da bi razgrnil pred bralcem bistvo njegovega nravstvenega iskanja, vpelje Zupančič v umetniški vzorec pripovedi še dnevniške zapiske Jošta Kodra.

Naslanjanje na dokument ali pa stilno posnemanje dokumenta, katerega namen je močnejše prepričati bralca, da je vse, kar se na straneh knjige dogaja, čista resnica, dobiva v slovenskem romanu 70-ih let precejšnje razsežnosti. V pripovedi dobiva vse večjo specifično težo gradivo, ki je zajeto iz življenja, pogostoma iz lastnih avtorjevih izkušenj, in ki torej ni izmišljeno. Junaki Malenškove in Zupančiča živijo v prelomni dobi. Rodili so se in rastejo v dobi, ko je napočil in se razvija nov socialistični čas, in zdi se, kot da so oni sami vsi prežeti s tem procesom. Tako Zupančič kot Malenškova prikazujeta svoje junake na širokem družbenozgodovinskem ozadju, merila oseb, ki stoje v središču del, so dovolj velika, v njihovih usodah je našla svoj odsev usoda cele generacije. Značilna za te romane je epska počasnost pripovednega toka, panoramnost v prikazovanju vojnih dogodkov (zlasti pri Malenškovi). Zaradi vsega tega smemo reči, da so ti romani blizu romana – epopeje, ki kaže »široko podobo življenja in boja... junakov v povezavi z zgodovinskimi premiki ter izpričuje voljo pisateljev do tega, da bi odkrili smisel zapleteni sodobni stvarnosti, da bi našli način, kako premagati konflikte«. ²

Povedati je treba, da se ta oblika – roman-epopeja v 70-ih letih v slovenski književnosti še dalje razvija. Dovolj bo, če omenimo taka dela tega vrstnega tipa, kot so trilogija M. Mihelič *Plamen ali dim* (1973) in roman M. Kranjca *Strici so mi povedali*

(1974). Vendar pa je znotraj samega tega tipa prišlo do premikov. »Premik pozornosti na osrednjega junaka je povzročil, da se je spremenil odnos do glavne prvine, na kateri je temeljila zgodba – do dogodka. Zunaj zgodovinskega dogajanja velikih dimenzij epski žanr ne more obstati. Kroniki dogodkov pa se v sodobnem romanu odmerja vse manj opazna vloga.«³ V prvi plan prihajajo konflikti moralnega značaja, pozornost pisateljev vse bolj pritegujejo psihološki aspekti problematike. Zgodovinsko dogajanje dobe prikazujejo pisatelji čedalje bolj tako, da se podoba dogodkov lomi v individualni zavesti. Če imamo vse to pred očmi, lahko govorimo o nastajanju tako imenovane »subjektivne epopeje«.

Osnovna problematika realističnega romana je povezana s spreminjanjem sveta v njegovih temeljih, s perspektivami družbenega razvoja. Občutek, da se je treba ozreti tudi nazaj in pregledati bogato narodovo zgodovinsko izkušnjo, je uresničen v romanu-epopeji M. Kranjca *Strici so mi povedali*.

Pol stoletja zgodovine slovenske vasi se nam tu razkriva skozi pripoved o usodi ene kmečke rodovine. Značilnost tega dela je poudarjen avtobiografski zven. Glavni junak romana je sam pisatelj, ki se spominja davnih dogodkov v življenju slovenskega kmečkega človeka, bodisi da jih je sam doživljal ali pa jih obnavlja po pripovedovanju svojih stricev, ki pa mu dodaja svoje tolmačenje.

Ko pisatelj nadrobno riše glavne zgodovinske dogodke dobe, zanjo značilne socialne procese in razkriva njihovo bistvo, pravzaprav nekako odznotraj osvetljuje problematiko romana in pri tem osredotoča vso svojo pozornost na razkrivanje notranjega sveta oseb. Kranjec išče poti do tistih korenin duhovnega življenja naroda, ki se skrivajo globoko v ljudskem spominu. Prizadeva si poustvariti čistoto človekove nravi, ki izvira iz bližine živi naravi, iz spoštovanja do ljudskega izročila, iz globoke človeške modrosti. Za roman je značilen poudarjen lirizem. Delo je polno avtorjevih razmišljanj o življenju, o svoji lastni usodi in o usodi svojega naroda. To daje Kranjčevi knjigi svojevrsten filozofski nadih.

V povojni slovenski književnosti se je pri romanu vzporedno s težnjem k epičnosti in panoramski širini začela kazati tudi druga smer sprememb, ki je povezana s pojavom t. i. kompaktnih oblik.

Zanimivo obliko obnovljene romaneske vrste predstavlja roman baladnega tipa ali roman-balada. To je za književnosti jugoslovanskih narodov popolnoma nov pojav. Podoben tip romana najdemo že v književnostih na Češkoslovaškem, kjer se je v glavnem razvil že v 30-ih letih, v slovenski književnosti pa segajo začetki proze baladnega tipa v konec 40-ih let (zbirka novel K. Grabeljška *Balada o starem Korenu in njegovem sinu*, 1947). L. 1957 pa se pojavi prvi roman-balada, to je delo C. Kosmača *Balada o trobenti in oblaku*. Danes to nadarjeno, v estetskem pogledu izjemno uspešno delo sodi že v zakladnico sodobne slovenske literarne klasike.

Pojav romana-balade je v slovenski književnosti povezan predvsem s prizadevanjem pisateljev, da bi ustvarili posplošeni lik ljudskega junaka, ki je vzdržal v krvavem spopadu s fašizmom, in tako postavili svojevrsten lirski spomenik v prozi tistim ljudem, ki so žrtvovali svoja življenja za svobodo in neodvisnost domovine. Poleg tega pa so se bili takšni celoviti, v sebi zaključeni značaji, kot jih srečujemo v romanih tega tipa, sposobni odločno in čvrsto upirati težnji po »razdružbljenju« človeka, ki se je začela kazati v začetku 50-ih let in ki je povezana s sočasnim povečanim vplivom zahodnoevropskega modernizma na jugoslovansko umetnost.

Tip baladnega romana se v 70-ih letih še nadalje razvija. K delom te vrste lahko prištevamo romane L. Suhodolčana *Najdaljša noč* (1975), M. Lobnik *Mrtvi odred* (1976), nekatere značilnosti te vrste pa najdemo tudi v Grabeljškovi *Niobi*.

Baladni roman je kompaktni žanr, za katerega je značilna monumentalnost likov, ožarjenih z romantično pridvignjenostjo. Pokazale pa so se tudi take poteze, ki so bile od samega začetka značilne za balado, kot so tragična zgodba, izjemna ostrina konfliktov, poglobljeno psihologiziranje, ki se kaže v čustveni napetosti junakov in v njihovem doživljanju sploh. Balada je epska vrsta, značilni zanjo pa sta poudarjena zgodba in objektivnost pripovedi. V baladi »dejanja, vedenje in ravnanje junakov služijo kot sredstvo za izražanje idejne vsebine in za karakteriziranje oseb. Zgodba se razvije ... na kratko, toda v celoti in preide vse razvojne stopnje«. ⁴ Morda so prav te vrstne lastnosti balade odigrale najpomembnejšo vlogo pri njenem zlitju z romanom. Mimo tega pa balada zaradi svoje »gibkosti«, ki je sploh značilna za mejne vrste, nudi za nastajanje različic več možnosti kot druge vrste in je tudi bolj dovzetna za sprejemanje novih kvalitiet. Ko se je zlila z romanom, ni prinesla s seboj le značilne oblikovanosti zgodbe, ampak tudi lastnosti večjih pripovednih oblik, kot so zgodovinske pesnitve in povesti ter legende, seveda le v takšni meri, ki je ustrezala umetniški strukturi romana. ⁵

V sodobni slovenski književnosti baladni roman obravnava skoraj izključno vojno tematiko. Močno poudarjeno je tu vprašanje o smislu življenja in smrti, vprašanje svobode in nujnosti, vprašanje moralne dolžnosti. Brezmejna ljubezen do svobode in domovine, stoična neuklonljivost v boju, sovraštvo do fašizma, vse to so značajske poteze junakov baladnega romana.

V *Mrtvem odredu* M. Lobnik pripoveduje o tragičnem in hkrati junaškem koncu partizanskega bataljona. Dogodki, ki so opisani v romanu, imajo čisto realno dokumentarno osnovo – zaradi izdaje je 8. jan. 1943 na Osankarici padel v boju ves partizanski bataljon. Lobnikova ustvari v romanu celo galerijo simbolnih likov. Posebej imenitna se zdi figura matere Trbiske, ki v tem smrtnem boju izgubi vse svoje bližnje in postane poslednja priča krvavega spopada. Po svoji umetniški moči in globini se ta lik približuje antičnim simbolnim likom (prim. podobno simboličnost lika Anice Knezove v romanu *Nioba*).

Zgoščen umetniški izraz, strnjena in dinamična pripoved, težnja k jedrnatosti in kratkosti vodijo v slovenski književnosti k vzniku takšne kompaktne strukture, kot je t. i. »kratki« roman, ki se je pojavil že v 60-ih letih, v naslednjih desetletjih pa je doživljal svoj razvoj. Slovenski kratki roman je blizu poljskemu mikroromanu. Značilna zanj je slabo nakazana zgodba, asociativna montaža dogodkov, mozaična kompozicija. V takem tipu romana je na široko izrabljena metoda retrospekcije, ki pomaga razmakniti pripovedni okvir, introspekcija in notranji monolog. »Kratki« roman, kot se to vidi že iz same oznake, je skromen po obsegu, kar ni čisto nepomembna značilnost, seveda pa tu ne gre za količinsko zmanjšanje informacije, ampak za nov, do skrajnosti zgoščen način njenega posredovanja.

V slovenski književnosti 70-ih let se uvrščajo v ta tip romana dela A. Capudra *Mali cvet* (1977), B. Zupačiča *Potres* (1971), P. Zidarja *Legenda* (1974) idr. V kratkem romanu je v glavnem obravnavana problematika, ki je povezana s sodobnim življenjem.

Zunaj okvirov naše skromne razprave ostaja razmišljanje o novem zgodovinskem romanu, zanimivem vrstnem tipu sodobnega romana, ki se intenzivno razvija v

slovenski književnosti od srede 70-ih let. Po moji sodbi je vprašanje vrstne specifičnosti tovrstnih del tako zapleteno in obsežno, da zahteva posebno razpravo.

Vrstna pestrost slovenskega realističnega romana 70-ih let nam torej priča o njegovem intenzivnem razvoju, dokazuje pa tudi, da je realistična ustvarjalna metoda sposobna živeti in da se nenehno razvija. Notranja evolucija vrste pomaga razširjati in poglobljati problematiko, izpopolnjevati strukturo romana in bogatiti njegovo poetiko.

Prevedel *Jože Sever*
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Opombe

- 1 M. M. Bahtin: *Voprosy literatury i estetiki*. M., 1975, s. 482.
- 2 E. Z. Cybenko: »Hvala i slava« Jaroslava Ivaškeviča i roman-èpejeja v sovremennoj pol'skoj literature. – V knjigi: *Roman v sovremennyh literaturah južnyh i zapadnyh slavjan*. M., 1973, s. 69.
- 3 N. B. Jakovleva: *Preemstvennost' i obnovlenie èpičeskikh principov v sovremennom istoriko-revoljucionnom romane*. – V knjigi: *Obščee i osobennoe v literaturah socialističeskikh stran Evropy*. M., 1977, s. 167.
- 4 N. I. Kravcov: *Slavjanskij fol'klor*. M., 1976, s. 193.
- 5 R. R. Kuznecova: *Roman 70-h godov v Čehoslovakii*. M., 1980, s. 137–180.

Summary

UDC 886.3.09-3»197«

ON SOME TYPES OF THE REALISTIC NOVEL IN SLOVENE LITERATURE IN THE 1970's

The novel represents one of the leading narrative and prose genres in contemporary Slovene literature. The actualization of the novel is on the one hand connected with the reaffirmation of Realism in the 1970's, while on the other hand the novel was, because of its essential problematic nature offering multiple layers of meaning, considered the best reflection not only of the significant contemporary issues, but also of those historical events from the life of the Slovene nation that had significantly changed the course of its destiny. Thus the novel became a deeper articulation of the Slovene past.

The variety of genres of the Slovene realistic novel of the 1970's therefore points to its intensive development, and at the same time proves that the realistic creative method is able to exist and develop also in the future. The internal evolution of the genre helps to spread and deepen the dealing with several issues, to enrich the structure and the poetics of the novel.

OZNAKE V OSNOVNI ŠOLI

Človek zmeraj rad razmišlja in govori o soljudeh ali o samem sebi. Tako tudi pisanje oznak učence zelo pritegne. Ta učna snov je primerna za vse razrede osnovne šole, treba je samo paziti, da svojih učnih prijemov stalno ne ponavljamo, ampak jih spreminjamo in prehajamo od razreda do razreda k reševanju težjih nalog. V nadaljnjem razpravljanju bomo pokazali nekaj učnih postopkov za sestavljanje oznak in hkrati prikazali tudi spise, ki smo jih na ta način dobili. Izbirali smo predvsem sestavke komunikativnejših učencev, ki so najboljše sledili našim napotkom in zamislili.

Do učencev nižjih razredov, ki šele osvajajo tehniko branja in pisanja, je najbolje, da smo v svojih zahtevah prizanesljivi. Pripovedujejo in pišejo naj o svojih sorodnikih in znancih, kakor sami hočejo:

Moja mamica

Moji mamici je ime Marina. Ima rjave lase in rjave oči. Je zelo suha. V službi je na sodišču. Pospravlja in previja Matica. Rada jo imam zato, ker mi vedno pomaga.

Tina, 2. r.

Moj očka

Moj očka je star 36 let. Po poklicu je zdravnik. Ima svetle lase in modre oči. Je zelo prijazen. Kličem ga atek-copatek-kravatek.

Barbara, 2. r.

Moj bratec

Mojemu bratcu je ime Borut. Star je petnajst mesecev. Zobke ima kot zajček. Včasih mi nagaja, a ga imam vseeno rada. Najbolj je vesel, kadar se kopa. Čofota, se smeje in cvili.

Natalija, 3. r.

Večinoma so te oznake kratke, pet, šest do deset povedi. Topel odnos do soljudi se največkrat kaže v manjšalnicah in ljubkovalnicah: *mamica, mami, očka, oči, bratec, sestra, laski, zobki*. Tu in tam se pojavi tudi kakšna primera ali metafora: *Bratec ima zobke kot zajček. – Moja mama je delavna kot mravlja. – Kadar smo pridni, smo mamini sončki, ko pa nagajamo, smo pa njeni živi vragi.*

Razumljivo je, da imajo začetniške oznake tudi pravopisne, slogovne in kompozicijske slabosti. Popravljanje pravopisnih napak je v šoli v navadi, zboljševanje sloga in kompozicije pa manj. Najbolje poteka to delo, če učenci ob opazovanju svojega sošolca, sošolke ali učiteljice sestavijo oznako. Pri tem nastajajo vsebinsko precej podobni spisi, samo da so nekateri jezikovno bogati, drugi revni, eni urejeni, drugi zmedeni. Ob tem gradivu lahko učitelj zelo konkretno pojasnjuje, kaj je v oznaki dobro in kaj slabo. Nato je treba kakšen spis, ki ima določeno slabost, razmnožiti in ga dati učencem v popravljanje.

Oglejmo si, kako so učenci prestilizirali spis, v katerem se je precejkrat ponovil isti glagol:

Moj sošolec Aleš

Aleš je velik približno 130 centimetrov. Ima podolgovato glavo. Lase ima kostanjeve. Ušesa ima majhna. Nos ima raven. Oči ima modre. Ima bele hlače in rjav pulover.

Nejc, 3. r.

Aleš je velik približno 130 centimetrov. Glavo ima podolgovato. Na njej rastejo kostanjevi lasje. Ušesa niso velika. Nos je raven. Okoli sebe gleda s svetlomodrimi očmi. Oblečen je v rjav pulover in bele žametne hlače.

Tomaž, 3. r.

V tej slogovni vaji so učenci ponavljajoči se glagol *ima* zamenjavali s sopomenkami: *je, ni, rastejo, oblečen je*. Posebno uspela je zamenjava statičnega izraza z dinamičnim in hkrati enostavne barve z barvnim odtenkom: *Oči ima modre.* → *Okoli sebe gleda s svetlomodrimi očmi.*

Na podoben način so učenci tudi premontirali slabo urejen spis:

Naša tovarišica učiteljica

Našo tovarišico učiteljico imam rada, ker nas veliko nauči. Ima sive lase. Je majhna. Ima zelene oči. Pri kontrolkah daje nizke ocene, pri nareku pa boljše. Porednim učencem daje podpise. Je stara. Drugo leto bo šla v pokoj. Kadar bere, rabi očala. V razredu je najraje, kadar smo pridni. Zaradi nas ima čisto pokvarjene glasilke.

Saša, 3. r.

Naša tovarišica učiteljica je precej stara. Ima sivkaste lase. Je bolj majhne postave. Njene oči so zelenkaste. Kadar bere, rabi očala. Zaradi nas ima že čisto pokvarjene glasilke.

Zdi se mi stroga in prijazna. Pri kontrolkah daje nizke ocene, pri narekih pa boljše. Porednim učencem daje podpise. Imam jo rad, ker nas veliko nauči.

Mitja, 3. r.

V tej vaji so učenci oznako uredili tako, da so najprej zbrali vse podatke o zunanosti učiteljice, nato pa podatke o značaju in navadah. Sočasno so zamenjavali skrajnostne izraze z bolj niansiranimi: *stara – precej stara, majhna – bolj majhna, siv – sivkast, zelen – zelenkast*. Mitja je bil pri premontiranju posebno iznajdljiv, ker je vsebinsko močno začetno poved prenesel na konec in s tem ustvaril učinkovito poanto.

Za otroke je značilna tudi celostnost v izražanju, tj. težnja, da en dogodek ali eno lastnost povejo v eni sami povedi. S primernimi leposlovnimi vzorci ali igranjem prizorov jih spodbudimo, da natančneje prikazujejo, kako se duševna razpoloženja kažejo na zunaj:

Kadar je mama slabe volje

Mama je pogosto slabe volje. Včasih, ko ni nihče lačen, gre kuhat. Naredi trojno porcijo za vsakega, potem pa se jezi in dere, če ne pojemo.

Eva, 3. r.

Kadar je mama slabe volje, tolče po loncih. Ko pridem v kuhinjo, se dere name. Verjetno je imela v službi slab dan, si mislim. Mama pa se nemirno ozira in se poskuša spomniti, kaj imam za nalogo. Če nič nimam, pa najde kakšno drugo dolžnost, teh ji nikoli ne zmanjka.

Janko, 5. r.

Iz teh dveh spisov se vidi, kako se slaba volja kaže v kričanju, razbijanju, znašanju nad drugimi ljudmi. S takimi vajami se učenci navajajo na zapažanje in opisovanje podrobnosti.

Ker osnovnošolski učenci predstavljajo člane svoje družine in druge ljudi zlasti z njihove lepe strani, jih opozarjamo, da ima vsak človek dobro in slabo stran in da ga doživljamo enkrat z ene in drugič z druge strani. Tako nastajajo bolj realistične oznake:

Dve podobi mojega očeta

Moj oče je velik, nosi očala in je precej zaspan. Večino dneva preleži na kavču. Bere časopis ali pa spi. Zadnje čase mu ne gre preveč dobro. Pred petnajstimi leti je imel najboljši avto, zdaj ima pa najslabšega.

Dobrih lastnosti skoraj nima. Edina je ta, da me večinoma pušča pri miru. Zadnje čase se je nekoliko poboljšal. Iz Nemčije mi je prinesel modelček črnega poršēja. Bil sem zelo presenečen, saj mi že tri leta ni prinesel nobene igrače.

Jernej, 5. r.

V zgornjem spisu je presenetljiv črn ton, s katerim je prikazan oče. Ko sem se pozanimal za fantove družinske razmere, se je izkazalo, da je oče gostujoči delavec v Nemčiji, ki se samo občasno vrača domov; tako ni čudno, da sta oče in sin tako odtujena. Zanimivo je, da fant v spisu nekako noče priznati, da živi v okrnjeni družini. Iz tega in podobnih primerov sem si pridobil izkušnjo, da za otroka in najbrž človeka sploh ni značilno samo to, kar nam zaupa, ampak še bolj to, kar nam zamolči: ravno to, česar ne more izreči, ga največkrat najbolj muči.

V višjih razredih osnovne šole lahko učenci zaradi boljše tehnike branja in pisanja in zaradi večje kritičnosti do ljudi pišejo čedalje daljše in zanimivejše oznake. Te se tudi postopoma razčlenjujejo na podvrste: zunanjo, notranjo oznako; neposredno, posredno označevanje.

Da bi učenci čim natančneje prikazovali zunanost človeka, jih učimo z izpolnjevanjem vprašalnikov:

Spol:		deček
Starost:		12 let
Telo	– velikost:	115 cm
	– oblika telesa:	suh
	– posebni znaki (npr. poškodbe, rane):	nima
Glava	– oblika glave:	ovalna
	– barva las:	svetli
	– barva oči:	zelene
	– nos:	raven
	– ustnice:	ozke
	– brada:	neizrazita
	– posebni znaki (npr. bradavice, očala)	nosi očala

Spol:	deček	
Starost:	12 let	
Obleka	<ul style="list-style-type: none"> – plašč, jopič: – jopica, srajca, bluza: – hlače, krilo: – pokrivalo: – obuvalo: 	<ul style="list-style-type: none"> temnomoder plašč modra jopica z rdečo črto hlače iz džinsa modra kapa s ščitnikom črni čevlji
Posebnosti v vedenju:	velikokrat nasmejan	

Nato učenci s pomočjo teh vprašalnikov sestavljajo spise, na osnovi katerih se ugiba, kdo je z njimi označen:

Ali ga poznate?

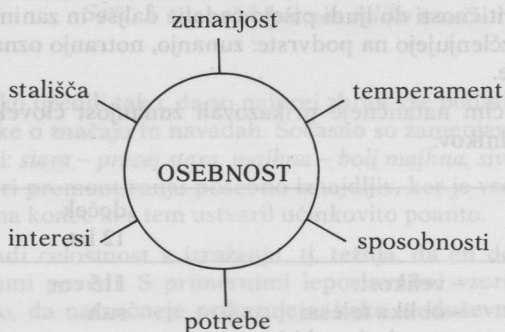
Je srednje postave in svetlolas. Nosi očala. Ima izrazite luknjice v licih.

Rad se smeje. Svoje govorjenje poudarja z rokami, očmi, glavo in celim telesom. S prijatelji se večkrat spre zaradi različnega mnenja o rešitvi kakšne naloge ali o čem drugem. Tedaj sklepa stave. Če si ob njem, se veliko nasmeješ.

Miha, 6. r.

V takem spisu je izžrpana oznaka zunanosti, deloma pa tudi značaja koga, ki ga vsi v razredu poznajo, samo ime mora biti izpuščeno. Če sošolci pri branju spisa uganejo, za koga gre, pomeni, da je oznaka zadosti pravilna in natančna.

K natančnejšemu očrtavanju značajev lahko učence usmerjamo z miselnimi vzorci:

Tak miselni vzorec lahko še razširimo s stranskimi vejami, na katerih so napisane vse mogoče besede, ki natančneje označujejo to ali ono sestavino osebnosti, na primer *temperament – vesel, čemeren, miren, razburljiv ali sangviničen, melanholičen, flegmatičen, koleričen.*

Po takšnih teoretičnih razpravljanjih se učenci lotevajo pisanja bolj vsestranskih označitev značajev:

Tomo se predstavi

Ime mi je Tomo ali daljše Tomislav. Ime sem dobil po hrvaškem kralju Tomislavu in sem na to zelo ponosen.

Visok sem 175 centimetrov. Imam (po mnenju mnogih deklet) zelo lepe, velike oči in rjave lase, ki mi nikoli ne stojijo tako, kakor bi si želel. Rad se lepo oblačim. Drugače sem bolj mirne narave, kakšna stvar pa me vseeno razburi.

Od šolskih predmetov imam najrajši biologijo, največje težave pa mi povzročata (posebno zdaj ob koncu polletja) matematika. Pred kontrolko se doma usedem in vse temeljito preštudiram, tako da ponoči sanjam o enačbah z ulomki. Vendar pri kontrolkah pokažem manj znanja, kot ga v resnici imam. To mi vedno govori tudi sosedka v šolski klopi.

Od športov mi je najbolj všeč tenis, treniram pa najbolj vztrajno karate. Opravil sem že prvi izpit in upam, da bom tudi druge.

Alma, 8. r.

Za to predstavitev je značilno, da ni prava, ampak samo fiktivna. V njej si je Alma zamislila, kaj naj bi Tomo povedal o sebi. Te vrste predstavitve pišejo učenci razmeroma radi. To vživiljanje v kožo drugega je zanje zanimiva igra; pri branju teh spisov pa učenci spoznavajo, kako jih njihovi sošolci vidijo.

Svojski pristop k sestavljanju oznak je tudi pisanje s posnemanjem literarnih vzorcev.

Tako lahko Teofrastovi Značaji kjub njihovi veliki starosti še zmeraj spodbudijo k pisanju novih sestavkov:

Besedljivost

Besedljivost se izraža v nepremišljenem devetkanju brez konca in kraja.

Besedljivec prisede na primer k človeku, ki ga ne pozna, in sproži hvalnico na svojo ženo, nato pripoveduje, kaj se mu je sanjalo prejšnjo noč, potem našteje od jedi do jedi, kaj je imel za kosilo. Ko se mu jezik do-dobra razmaje, pleteniči, koliko malopridnejši so današnji ljudje mimo starih, kako nizke cene ima letos pšenica na trgu, kako narašča tujski promet in kako postaja morje po Dionizovih praznikih zopet plovno.

Po Teofrastu

Po teh starih literarnih vzorcih nastajajo sodobne prenovitve značajskih tipov ali oznake konkretnih primerov določenega značajskega tipa, ki ga učenci odkrijejo v svojem okolju.

Tudi na osnovi vzorcev iz mladinske književnosti lahko učenci pišejo nove sestavke:

Panki

»Tako kot ponavadi?« je vprašal Seviljski brivec.

»Ne, danes prosim na Limahla!«

»Na novo romantiko?«

»Ja,« je poudaril deček in komaj zadrževal

Čveka

Čveke so ljudje, ki kar naprej govorijo.

Poznam sošolko, ki kar naprej govori in pri taki hitri govorici sogovornika s svojo slino dobesečno stušira.

Pri branju v šoli tako hiti, da je nihče nič ne razume. Nekoč smo brali neko berilo. Ko je prišla ona na vrsto za branje, je nihče ni razumel, knjigo pa je imela čisto mokro. Takrat je dobila ime Tristo na uro.

Mojca, 6. r.

Pankič Uroš

Uroš je zamišljeno stopal po ulici, domišljavo gledal okrog in si mislil: »Uau, zgle-da, da mam ful o kej frizuro. Se sam Joe Tempest nima boljše.«

Že čez trenutek se je na ulici pojavil tip s še

smeh. »Spreдай do obrvi, na temenu na kritačo, zadaj pa že spet dolge.«

V. Mal, Baronov mlajši brat

boljšo frizuro. Uroš je pozelenel od zavisti in oddrvel v frizerski salon in nadrl frizerja: »Ti opica neumna, saj sem ti rekel, da me postrizj po najnovejši modi.« Frizer je začudeno odgovoril: »Ja, saj sem te tako postrigel.« Uroš se je še bolj razjezil: »Gorila degenska, če ti pa rečem, da je iz tvojega salona priteknel tip s še boljšo frizuro.« »Aja,« je rekel frizer, »ta frizura je prišla takoj potem, ko si odšel.« »No, prav, pa me ostriž tko!« mu je velel Uroš.

Čez eno uro je Uroš že spet stopal po ulici in malo je manjkalo, da se od domišljivosti ni razpočil.

Jelena, 6. r.

V tem primeru lahko rečemo, da je posnetek presešel svoj vzorec. Oznaka, ki jo je napisala učenka, je svojevrstna zato, ker je v njej panker karakteriziran tudi s surovim in pogovornim jezikom (*uau, opica neumna* namesto *neumna opica*, *gorila degenska* namesto *degenerirana gorila*, *postrizj* namesto *postrizi*).

Učenci imajo pri takih spisih vtis, da je z njimi doseženo pristno označevanje njihovih sovrstnikov; pri učitelju pa navadno nastaja dvom, ali je dopuščanje takega izražanja pedagoško sprejemljivo ali ne.

Kot vsi ljudje uporabljamo razne etikete za označevanje soljudi, tako jih imajo tudi učenci: *razredni možgani*, *razposajenec*, *kolovodja*, *grebator*, *priliznjenec*, *mamin sinko*, *ulična varuška*, *športni as* itd. Na osnovi teh izrazov nastajajo prav zanimive oznake:

Razposajenka

V našem razredu imamo veliko razposajenko. Vedno nas zabava in razveseljuje. Kadar jo učiteljica pokliče k tabli, reče, da ne zna, in si izmisli kakšen posrečen izgovor. Kadar kihne, zajoje visoki ce. Rada gleda za fanti s srednje šole. Pri učenju je lena. Če pa se potruji, dobi tudi pet.

Andreja, 7. r.

Razredni možgani

Joj, koliko ta fant zna! Zmeraj, kadar je vprašan, izstreli odgovor kot iz topa. Če kdaj česa ne zna, pride v veliko zadrego. Spreminja barve, da ga s čopičem ne bi mogli tako hitro barvati. Skoda, da pri spraševanju noče prišepetavati. Kadar ga kaj vprašaš o šoli ali ocenah, noče nič govoriti.

Janez, 7. r.

Kadar učenci berejo te spise, postane navadno zelo živahno: v razredu je veliko smeha, posamezniki pa eksplodirajo od jeze. Dostikrat se s svojimi oznakami po pet, deset učencev spravi na kakšnega učenca, ki je drugačen od drugih, npr. bahav, priliznjen, sebičen ipd. V zgornjih primerih se to deloma kaže v oznaki odličnjaka, ki se sošolcem zdi netovariški. Zaradi teh konfliktov je učencem treba pojasniti, da nihče ni dokončno oblikovan in da se lahko vse življenje po malem izpopolnjujemo. Opozoriti jih moramo tudi na vrednost ljudi, ki po nadarjenosti in interesih odstopajo od povprečja, saj ima človeška družba od takšnih ljudi največ koristi, čeprav so v življenju dostikrat osamljeni in zapostavljeni.

Čim starejši so učenci in čim zanimivejše vrste oznak pišejo, tem več je v njihovih spisih domiselnih primer in metafor: *Takrat se dere na sošolce in postane rdeča kot kečap. – Kadar kihne, zapoje visoki ce. – Odgovor izstrelil kot iz topa. – Ne razbijaj po računalniku, saj ni drevo.* Prav tako narašča v njihovih spisih tudi število pogovornih in slengovskih izrazov: *fovšljiv – zavisten, zmatran – utrujen, smotan – neumen; faca, pojava, slika – posebnost, smešen človek.* Včasih učenci pristajajo, da se neknjižni izraz zamenja s knjižnim; včasih pa so mnenja, da bi se s tako zamenjavo popolnoma izgubila pristnost njihovega sestavka.

Posebno za učence osmega razreda je primerno, da razmišljajo o tem, kako vpliva na človekov značaj njegov poklic. Zato upodabljajo zlasti ljudi tistih poklicev, s katerimi se pogosto srečujejo: šoferja, prodajalko, frizerko, miličnika, zdravnika, učitelja, hišnika, čistilko itd. Oglejmo si dva takšna spisa:

Stroga učiteljica

Poznam tovarišico učiteljico, ki uči že zelo dolgo časa. Že njen videz je prav zastrašujoč. Ima tako avtoriteto, da ko stopi v razred, pogovori v hipu utihnejo, kot bi odsekal. Mi s strahom in upom opazujemo njen obraz in vedenje, da bi dognali, kakšne volje je.

Ko odpre redovalnico, vsi otrpnemo. Zaslišijo se imena žrtev. Ko vprašani začne odgovarjati, ga dostikrat kar prekine, čeprav to ni potrebno. To me pri njej zelo moti. Ko začne s prekinjanjem, si lahko prepričan, da ne boš dobil dobre ocene, pa čeprav znaš vse.

Od nas veliko zahteva. Res pa je, da zelo dobro razlaga. Toda kaj, ko sprašuje štirideset minut, razlaga pa samo zadnjih pet ali pa med odmorom.

Ko zazvoni, nekateri začnejo pospravljati svoje stvari, pa jih tako ledeno pogleda, da raje odnehajo in počakajo, da dovoli oditi iz razreda. Nikdar se ne nasmehne, kaj šele, da bi se sama pošalila. Kadar zapustimo njen razred, si vsi oddahnemo.

Mojca, 8. r.

Frizerka, ki ima rada svoj poklic

Moja frizerka je vedno nasmejanega obraza. Ima svetlorjave lase, ki prosto padajo po ramenih. Njene kot morje sinje oči gledajo zmeraj prijazno in berejo želje njenih strank. Je vitka in elegantna. Njena hoja je lahkotna. Njena svetlomodra halja ji je nekoliko predolga, toda nikoli ni umazana ali raztrgana. Z ljudmi se pogovarja zelo sproščeno, najraje seveda o pričeskah. Ima hitre in gibčne prste, ki te nikoli ne pocukajo za lase, ko šarijo po glavi. Vidi se ji, da svoj poklic opravlja zelo rada.

Nebriana, 8. r.

IZ teh spisov se dostikrat lahko vidi, da ni tako bistveno, kako imeniten poklic si človek izbere, ampak predvsem to, kako z veseljem ga opravlja. Tu večinoma ne gre za označevanje naravnost, ampak za označevanje s pomočjo dejanj, v katerih se kažejo določene lastnosti: *Učiteljica je stroga. – Ima tako avtoriteto, da ko stopi v razred, pogovori v hipu utihnejo, kot bi odsekal. – Frizerka je spretna. – Ima hitre in gibčne prste, ki te nikoli ne pocukajo za lase, ko šarijo po glavi.* Za zgornje sestavke je značilna velika enotnost: osrednja ideja (kako učiteljica vzdržuje razdaljo do učencev; kako je frizerka uslužna do svojih strank in spretna) se kaže v številnih podrobnostih.

Tako smo na kratko očrtali, kako se od prvega do osmega razreda lahko pišejo čedalje bolj poglobljene oznake in čedalje globlje prodira v človeško naravo. Kakovost oznak je odvisna od domiselnosti učiteljevih pobud in od zaupljivosti otrok. Ni treba, da je

učitelj zmeraj zadovoljen s takšnimi izdelki, kakršne otroci napišejo, ampak lahko s kompozicijskimi in slogovnimi vajami, korekturami in komentarji navaja učence na sestavljanje boljših in boljših spisov. Tu so bile prikazane predvsem kratke oznake, lahko pa primerni naslovi spodbujajo učence tudi k pisanju daljših, npr. *Naša družina*, *Moji sošolci* (nižji razredi), *Korenine naše družine*, *Za kakšnega me imajo in kakšen sem*, *Kakšen sem in kakšen bom čez deset let* (višji razredi). V mnogih predstavljenih oznakah prevladuje kritičen odnos do soljudi, lahko pa primerni napotki usmerjajo učence tudi k pisanju spisov, v katerih se kaže bolj razumevajoč odnos, npr. *Zakaj sem med poukom tega in tega predmeta nemiren*, *Zakaj je X moj prijatelj*. S prijemi domišljjskih spisov ali v humorističnem tonu se lahko na nežaljiv način pove marsikakšna bridka resnica, npr. *Če bi bil jaz učitelj biologije*, *Če bi bil jaz ravnatelj naše šole*, *Janko v vlogi očka*, *Mojca v vlogi mamice*, *Moj bodoči*, *Moja bodoča*, *Pesem o 8. a*.

Poleg problemov sestavljanja oznak nastajajo problemi tudi iz tega, kako portretiranci sprejemajo ali odklanjajo svoje portrete. V šoli je uveljavljena navada, da spis prebere samo učitelj, ki je razmeroma ravnodušen naslovnik in gleda bolj na pravopisno pravilnost kot na vsebino. Gotovo je veliko bolj zanimivo, če se spisi preberejo in ovrednotijo pred razredom. To je učinkovito, hkrati pa povzroča tudi razne neprijetnosti. Nekateri učenci so zaradi očitkov na njihov račun prizadeti, tako da je učitelj prisiljen blažiti ostrino sporov med mladimi ljudmi. Zgodi se, da se pride v šolo pritožiti oče ali mati kakšnega učenca, češ da se šola vtika v zasebne zadeve. Tudi kolegu na šoli pride na uho, da so ga učenci v svojih spisih opravljali, in meni, da taki spisi spodkopavajo šolsko disciplino, ki jo je že tako težko vzdrževati. Učitelj mora predvidevati, koliko je okolje dovzetno za demokratiziranje odnosov med otroki in odraslimi, in se glede na to odločati pri izbiranju naslovov. Zgodi pa se tudi marsikaj nepredvidljivega. Tedaj mora učitelj prevzemati odgovornost za svoje učne postopke in otroke zaščititi pred maščevalnimi ukrepi odraslih.

Na koncu se še vprašajmo, kakšne učne smotre dosegamo pri sestavljanju oznak. Po eni strani so to jezikovne vaje, pri katerih se učenci usposabljaajo v organiziranju spisov, izbiranju besed, pravopisu ipd. Po drugi strani pa so vaje, pri katerih se učenci življajo v druge ljudi in razmišljajo o sebi. Ko učenec spoznava, kako nanj gledajo drugi, morda zakrknje, verjetneje pa gre vase in si prizadeva vzpostavljati boljše medčloveške odnose. Znanje, ki se pridobiva pri sestavljanju in vrednotenju oznak, ni samo šolsko, ampak pomaga učencem pri njihovih sedanjih in prihodnjih odločitvah in njihovem najdenju v različnih življenjskih položajih.

Summary

UDC 372.880.863

WRITTEN COMPOSITION IN ELEMENTARY SCHOOL

The selected written compositions of elementary school pupils range from the simple descriptions of family members to the more complicated descriptions of schoolfriends and acquaintances, which discover their characters and show the people at work. There is a greater mastery of the mother tongue in them and a greater insight into the psyche of others and their own. The quality of these written descriptions is largely influenced by the methods used by the teacher in order to direct and encourage the pupils: restylization, recutting, the filling in of the questionnaire, the preparation of the thought pattern, the reformulation of the literary pattern, the observation of the details in behaviour, the assuming of roles, and the like.

» A CILJ NAM JE VISOKO POSAJEN ... «

OB 70-LETNICI DR. JOŽA MAHNIČA

Ob pripravljanju pričujočega članka se mi je dokaj naravno zastavilo vprašanje, kdaj sem se z našim jubilentom prvič seznanil. Spomin seže v naše študentske čase. V šolskem letu 1956/57 smo pri njem poslušali predavanja iz metodike pouka slovenščine, pod njegovim vodstvom hospitirali na šolah in se pripravljali na naše prve nastope v razredih. Vse skupaj je bilo prav prijetno in domačno, za nas, ki smo se pozneje vsaj za nekaj časa posvetili pedagoškemu delu, pa so bile praktične izkušnje, ki nam jih je posređoval profesor Mahnič, tudi nedvomno koristne. Tedaj sem poznal že dve njegovi deli: krajši prikaz Evropska moderna (1952) in poljudno študijo Oton Župančič (1955). Vsekakor pa sem spremljal še njegove številne prispevke v prvih letnikih Jezika in slovstva (od 1955/56 dalje). Tako se tudi moje srečavanje s profesorjem Mahničem že suče okoli jubilejne tretjine stoletja!

Preden preidemo k podrobnejšemu razgledu po jubilentovi biografiji in bibliografiji, bi kazalo poudariti prav posebno značilnost profesorja Mahniča. V povojnem obdobju je eden zadnjih slavistov ali morda kar zadnji, ki mu je uspelo povezati dolgoletno poučevanje na srednji šoli z vidnim znanstvenim delovanjem.

Joža Mahnič se je rodil 1. oktobra 1918 v Bohinjski Bistrici. Tako njegov rojstni čas (konec 1. svetovne vojne in Avstro-Ogrske, nastop SHS) kot kraj (področje, na katerem se je mudil Prešernov junak Črtomir) sta torej kar izstopajoče zaznamovana.

Po osnovni šoli je obiskoval klasično gimnazijo v Ljubljani in jo končal 1937 (leto Kocbekovega eseja Premišljevanje o Španiji v Domu in svetu in krize te revije). Na filozofski fakulteti je zatem študiral romanistiko (francoščino), primerjalno književnost in slavistiko ter diplomiral junija 1941, že v času, ko je 2. svetovna vojna potegnila v svoj vrtinec tudi naše kraje (italijanska zasedba). Od 1942 do 1945 je bil brezplačni (!) bibliotekar in asistent na oddelku za primerjalno književnost na filozofski fakulteti.

Po vojni, od konca 1945, pa se začelja njegova več kot 30 let dolga pot srednješolskega profesorja na raznih in raznoštevilčnih ljubljanskih gimnazijah (do 1976). Najdlje je služboval na gimnaziji v Šubičevi ulici (po domače »šubički«). Že na začetku svojega profesorovanja (v letu Župančičeve smrti – 1949) je promoviral s tezo Problem baudelairizmov pri Župančiču. Vsa nadaljnja desetletja je ostal Župančič ustvarjalec, ki mu je Mahnič posvečal največ svoje znanstvene, uredniške, literarnomuzejske in popularizatorske pozornosti. V letih 1952–1957 je honorarno predaval na filozofski fakulteti metodiko slovenskega jezika in književnosti. V 30. letih je profesor Mahnič s svojim velikim znanjem, široko razgledanostjo in pedagoško sposobnostjo uspešno vzgojil in izobrazil vrsto mladih generacij.

Od leta 1976 do 1980 je bil ravnatelj Slovanske knjižnice v Ljubljani. Ta predvsem študijska knjižnica, ki deluje v izredno utesnjenih razmerah v Turjaškem dvorcu, je pod njegovim vodstvom pridobila malo razstavno sobo, v kateri se je zvrstilo do danes

že prek 30 razstav. Profesor Mahnič je pripravil naslednje: Delo Otona Župančiča (v prostorih Mestnega muzeja), Turgenjev pri Slovencih, Josip Murn-Aleksandrov, Dragotin Kette, O življenju in delu 80-letnika profesorja Antona Slodnjaka, Prašernova pesem in njeni odmevi, Sodobna lužiškosrbska knjiga, Prešernoslovje: znanost o pesniku, Pesniki in pisatelji Tolminske (v 2 delih), Ivan Cankar in znanost o njem, Ivan Cankar v prevodih, Narodnoosvobodilni boj v slovenskem leposlovju, Alojz Gradnik. Ob navedenih velja omeniti še razstavo Valentin Vodnik in slovensko razsvetljenstvo, ki jo je Mahnič pripravil v imenu Slovanske knjižnice kot stalno razstavo v obnovljeni Vodnikovi domačiji v Šiški (1984).

Leta 1980 je odšel profesor Mahnič sicer v pokoj, vendar pa še honorarno predava na Akademiji za glasbo.

Pregled jubilentove bibliografije (objavljena je bila v Slavistični reviji 1988/1) nam nudi naslednje splošne podatke. V obdobju od 1948 do 1988 je izdal profesor Mahnič 5 knjig oziroma brošur, 47 razprav v revijah, knjigah in zbornikih ter 91 člankov in ocen v raznih časnikih in časopisih, uredil pa je skupno 16 knjig (dodati je treba, da drobnejše gradivo tu sploh ni všteto).

Od knjig smo dve že omenili. Brošura Evropska moderna (Evropski okvir k študiju naše moderne) je izšla kot ponatis iz Novih obzorij in je bila zelo pripravno pomagalo za profesorje in dijake pri študiju književnosti. Poljudna študija Oton Župančič je želela biti »pregled, oznaka in ocena njegove umetnosti in dela«. Knjiga se odlikuje po jasnosti, preglednosti in sistematičnosti. Namenjena je bila predvsem širšemu občinstvu, zelo primerna in koristna pa spet za študente in predavatelje književnosti.

Najpomembnejše Mahničevo literarnozgodovinsko delo sploh je 5. knjiga Zgodovine slovenskega slovstva s podnaslovom Obdobje moderne (1964). Delo je izšlo v okviru znanega Matičinega pregleda slovenske književnosti v 7 knjigah. Mahničevo delo je ostalo do danes najobsežnejši (419 strani) in najnatančnejši prikaz tega obdobja v slovenski literaturi. Poleg štirih glavnih avtorjev (Ketteja, Murna, Cankarja in Župančiča) predstavi avtor še vrsto njihovih bolj ali manj pomembnih sopotnikov in jih pozorno obravnava (poglavja: Učenci in dediči, Dominsvetovci, Naturalisti). Ob temeljiti znanstvenosti se v tem delu ponovno pojavljajo stalne Mahničeve značilnosti: preglednost, nazornost, jasnost in sistematičnost.

Naslednje Mahničevo delo brošura Župančičeva spominska zbirka – Mestni muzej Ljubljana (1985) je spremni pojav avtorjeve literarno-muzejske dejavnosti, potem ko je 1978 že uredil razstavo o življenju in delu Otona Župančiča v njegovi rojstni hiši v Vinici, je 1985 (skupaj z arhitektom Nikom Matulom) pripravil v ljubljanskem Mestnem muzeju odlično predstavitev Župančiča ob prikazu dveh avtentičnih pesnikovih sob s celotno knjižnico in umetniškimi slikami (dragoceno imetje so velikodušno podarili slovenskemu narodu pesnikovi otroci). Nedvomno je to najlepša literarnomuzejska zbirka na Slovenskem in bi tako zaslužila kar najširšo popularizacijo.

Leta 1986 je izšla še knjižica Kultura prek prostora in časov. V njej je avtor objavil nekaj kulturnoturistični vodnik po šišenski občini. Publikacija nudi temeljne informacije o številnih umetnikih in kulturnikih s tega območja, obenem pa usmerja bralce – popotnike v turizem po sledovih kulture. Delo je nadvse primerno tudi kot dobrodošel priročnik za šolske ekskurzije (opisana pot se začena v Vodnikovi domačiji v Šiški in se konča v Sori, kjer je 10 let župnikoval pisatelj Fran Saleški Finžgar).

Največ Mahničevih razprav se ukvarja z Župančičem in sploh z našo moderno, se pravi s področjem, ki je avtorjeva ožja specialnost. Omenimo le nekatere: Murnova poezija (1956), Slog in ritem Cankarjeve proze (1957), Župančičevi prvi nastopi v javnosti (1969), Župančičevo sodelovanje pri Slovenski matici (1975), Neznani Kette iz ljubljanske Zadruga (1976), Župančičevo delo za gledališče (1981), Župančič in Verlaine (1983), Župančičevo razmerje do Aškerca (1983), Oton Župančič in Louis Adamič (1984), Župančičev esej o slovenstvu in njega odmevi (1984).

Seveda se je Mahnič ukvarjal tudi z drugimi obdobji slovenske književnosti in s plejado različnih avtorjev. O tem pričajo npr. razprave: Kosmačeve novele (1959), Zgradba in slog Visoške kronike (1974), Leposlovno delo Borisa Pahorja (1974), Domača pokrajina in govorica pri Prešernu (1981), Jezik in slog Levstikove proze (1982), Dušeslovno-umetnostna razčlenitev Plebanusa Joannesa (1984), Slodnjakov zgodnji roman (1985), Janez Mencinger v krškem obdobju (1987).

Ozreti se moramo še na Mahničevo uredniško delo, ki je spet v največji meri povezano z Župančičem. Potem ko je Dušan Pirjevec opustil urejanje Župančičevega Zbranega dela (izdal je 3 knjige), se je lotil nadaljevanja Mahnič. Leta 1967 je tako izšla 4. knjiga, v naslednjih 20 letih pa še 6 (do zdaj zadnja – 10. – leta 1986). Izdaja se bliža h koncu. Dopolnili jo bosta predvidoma še dve knjigi pisem (1. del pisem je bil objavljen že v 10. knjigi). Mahničevo življenjsko delo o(b) Župančiču bo s tem monumentalno zaokroženo. Poleg te bistvene izdaje, ki bo prvič v celoti predstavila opus našega velikega pesnika in mojstra slovenske besede, je Mahnič »spravil na svetlo« še več posameznih knjig Župančičeve poezije (pripravil je faksimilirano izdajo zbirke Čez plan in izdal zbirki Pesmi za Berto in Med ostrnicami – vse 1978 v Župančičevem jubilejnem letu).

Med drugimi knjigami v uredništvu profesorja Mahniča omenimo vsaj še spomine Franceta Koblarja z naslovom Moj obračun (1976) (temu našemu znanemu literarnemu zgodovinarju, kritiku in esejistu je Mahnič uredil tudi spominsko sobo v Železnikih), izbor pesmi Stana Kosovela Zrcala (1981), Pregljev zbornik (1984) in zbornik Jernej Kopitar v Vukovem letu (1987).

Čeprav je prišlo na konec tega pregleda, pa vendar ni zadnje po pomenu Mahničevo uredniško delo pri revijah. Vsekakor kaže posebej podčrtati jubilentovo urejevanje revije Jezik in slovstvo (prvih pet letnikov od 1955/56 do 1959/60). V letih 1970 do 1974 je bil sourednik revije Prostor in čas, od 1980 pa je član uredništva Glasnika Slovenske matice.

Mahničevo dolgoletno pedagoško in znanstveno, publicistično in organizacijsko delo v slovenski kulturi in za slovensko kulturo kaže pospremiti ob njegovem jubileju z odkritim spoštovanjem.

Temu našemu osebno tako prijaznemu in prijetnemu, strpnemu in dobrohotnemu, v svojih nastopih in odnosih vsestransko omikanemu sodobniku želimo, da bo še naprej plodno in uspešno meril »daljo in nebeško stran«.

Andrijan Lah

Ljubljana

BOHINJSKI GOVOR

Bohinjski govor je del severozahodnega gorenjskega narečja. Lahko rečemo tudi bohinjski govori, ker ima vsaka vas svoj glas, pa čeprav gre med nekaterimi sosednjimi vasi le za malenkostne razlike. Večje razlike so med govori Zgornje in Spodnje Bohinjske doline. Vasi si podajajo roke, kot bi rekel Janez Mencinger, tako da zaokrožijo obe Bohinjski dolini. V Zgornji dolini si od Stare Fužine sledijo: Studor, Srednja vas, Češnjica, Jereka, Podjelje, Koprivnik in Gorjuše. Po Spodnji ali Bukovski dolini pa z Ribčevega Laza krenemo od Bohinjskega jezera na Polje, Laški Rovt, Žlan, na Kamnje, Savico, Brod in na Bohinjsko Bistrico, odkoder se povzpemo na Ravne in Nemški Rovt. Pod bregovi Šavnice se stiskajo Bitnje, od tam nas vodi pot do Lepenc in Loga ter Nomenja. Tudi Ukanc, nekdanja studorska nižinska planina, se je razvil v naselje s 36 prebivalci. Studorci so si zgradili nove hiše na seliščih starih planšarskih stanov, več kot polovica pa je delavcev Alpetoura, ki so zaposleni v bližnjem hotelu Zlatorog in v drugih turističnih objektih. V vseh dvaindvajsetih bohinjskih naseljih je 5040 prebivalcev, od teh največ v Bohinjski Bistrici (1831), ki predstavlja upravno, gospodarsko in kulturno središče Bohinja in dobiva že podobo mesta s svojimi industrijskimi obrati, novimi stanovanjskimi bloki, kulturnimi in drugimi ustanovami.

Marsikakšen nepoznavalec si po svoje razlaga to našo bohinjsko deželico, obdano z visokimi gorami, češ kako je morala biti šele v preteklosti odrezana od sveta. Pa vendarle je že v železni dobi postala kulturna pokrajina s skoraj vsemi naselji, ki jih poznamo danes. Arheološke izkopanine in mnogi stari izrazi iz planšarstva in vsakdanjega življenja, mnoga krajevna, gorska, vodna, ledinska, hišna imena in priimki pričajo o stiku s staroselci ter o živahni povezavi s Posočjem in Furlanijo. Poti preko prelazov so bile dobro prehodne, posebno čez Bačo. To potrjujejo tudi pripovedke, ki jih je ljudsko izročilo stkalo v duhovni in trgovski povezavi s Tolminsko, saj so celo mrliče iz Spodnje doline pokopavali na Primorskem. Odtod tudi tragikomična zbadljivka o bohinjskih hruškah, ki so jih s skrinjo vred pokopali na Primorskem namesto starega bohinjskega očaka, ki je na podstrehi v enaki skrinji čakal na konec hude zime, da bi ga lahko odnesli k grebu na primorsko stran.

Vokalizem

Bohinjski vokalizem je monoftongičen. Ločimo dolge in kratke naglašene samoglasnike. Za dolge samoglasnike je značilno tonemsko naglaševanje, torej ločimo rastočo in padajočo intonacijo.

Primeri: fí:ga, u Boxi:n'ò; svè:ča, zbè:wa; koré:n'e, tablè:ta; jò:pa, šò:štar; gró:zna (čedna, zala), grò:zna; já:ga;

Trəgwa:ù; kú:ra, bù:klə;

Tudi zlogotvorni r ima lahko rastoč ali padajoč naglas: tər:n'e, pər:st.

Prebrano na slavističnem zborovanju v Bohinjski Bistrici 1. okt. 1987.

Dolgi samoglasniki, razen širokega e: in o:, se pojavljajo v vseh zlogih:

i: – xi:tro, pí:skər, Saví:ca, zagowari:tə, xodí:č, tri:;

e: – své:ča, vé:tər, nasré:ča, začè:wa, woré:š, dəščè:;

o: – zbó:ta, kò:rba, n'əgó:we, taspò:dna, nogó:, snò:;

a: – žá:kəl', já:stref, korá:žan, pərà:təl'c, nazá:i, gorjá:;

u: – zjú:tra, wù:kn'a, nabrú:sou, račù:nou, damú:, zadrú:ga.

Tudi zlogotvorni r se pojavlja v vseh zlogih razen v izglasju: tər:dən, wottər:goŋ.

Široka e: in o: se govoriata večinoma v predzadnjih zlogih (ró:sa, kó:sa;), drugje sta analogična.

Z dolgimi u:, o: in o: se v Zgornji dolini včasih ni začela nobena beseda, ker se je pred njimi razvil protetični w: wú:l'ca, wúra, wó:kno, wò:xərən, wó:na. Protetični w izginja, posebno v pogosto rabljenih besedah (ú:l'ca, ú:ra, ó:kno) ali pa se uporablja alternativno. Na Bohinjski Bistrici in Ravnah protetičnega v ne izgovarjajo (ú:lca, ò:xct, ostù:dənca, ó:rx, ó:uca). V drugih vaseh v Spodnji dolini ga ponekod izgovarjajo, drugod spet ne. Na Brodu rečejo: ó:kno, ú:lca, ò:xct, ostù:dənca; toda: wó:sranca. Na Poljah, Nemškem Rovtu, Bitnjah in Nomenju posebno starejši ljudje večinoma izgovarjajo protetični w: wò:xct, wó:uca, wó:kno, woré:xə.

V govorici Zgornje doline najdemo tudi protetični j pred samoglasniki i, ə, e in a: jí:goŋc, jí:šem, jì:spa, jí:bərjá:k, jəmà:m, jəg'wa, Jè:ma, Jè:rlax, já:pno.

Prav tako najdemo v nekaterih besedah tudi protetični g: gù:na, gostù:dənca.

V Češnjici, pod Studorom in pri Stari Fužini pa se ozka e: in o: še ožje izgovarjata: mé:twa, ŋrè:me, žé:na (Češnjica), grè:š, Tó:sc, wò:xtəc (St. F., Studor). Jezikoslovci trdijo, da gre tu za vpliv tolminskega govora. Tako ozka glasova slišimo samo še iz ust starejših ljudi.

Kratki naglašeni samoglasniki

(e, ə, a, o, u) se pojavljajo samo v zadnjih zlogih: z'dej, a'dən, 'tak, d'nə, k'rəx.

Kratki naglašeni a se v zadnjem zlogu pred istozložnim j spremeni v e: 'dej, zad'gej, prə'dej, op'cej, zməš'kej, k'rej.

Kratki naglašeni i se pred istozložnim l v končnem zlogu spremeni v o: sk'rou, u'mou, pər'boŋ.

Prav tako se spremeni kratko naglašeni e (iz nekdanjega ě) pred istozložnim l v končnem besednem zlogu: sə'dou, z'rou. Tudi kratko naglašeni u se v končnem odprtem zlogu spremeni v o: p'so.

Kratko naglašeni i, u in zlogotvorni l se v zadnjem ali edinem zlogu reducirajo v polglasnik: 'nət, 'sət, 'məš; 'kəp, k'rəx; 'dəx, 'pəx.

S polglasnikom se lahko začena beseda, če mu sledijo r, l ali n in je naslednji zlog naglašen: əržə:n, ərjò:ŋ; əls'jak, əlpò:, əlpè:n'e; əŋkà:, ənmá:ŋ, əŋ'kol.

Nenaglašeni samoglasniki

so v prednaglasnem položaju večinoma reducirani: bəsè:da, nəvè:sta (tudi novè:sta – Srednja vas, Češnjica, Jereka, Studor, St. Fužina), ləsè:n (tudi əlsè:n – Češnjica, Jereka).

Nenaglašeni č v prednaglasnem zlogu onemi: čwò, snò.

Prednaglasni i in u se reducirata v polglasnik (žəʊl'én'e, zɔəbl'èn) ali pa onemita (žví:š, xtí:, s'xò:).

Kratki zlogotvorni l onemi: m'zem (na Bohinjski Bistrici pa: mó:uzem).

O postane zožen in napet: kɔbí:wa, kɔprí:wa, pɔwé:doɯ, wɔkò:lə.

Akanje je v prednaglasnih zlogih sporadično: damú:, gowarí:m, matí:ka, snažé:ta. Na Bohinjski Bistrici in Ravnah tudi v teh primerih ne akajo.

Za nenaglašene samoglasnike v ponaglasnem položaju je značilno, da se izgovarjajo nenapeto, da so se spremenili, reducirali ali onemeli.

V položaju pred istozložnim j se a spremeni v e: dē:vej. Za palatalnim n' v zaprtem zlogu se i spremeni v e: xbà:n'čn'ek, lē:šn'ek, gwà:ɯn'ek, Kopri:un'ek.

Pred istozložnim l se kratki samoglasniki i, e in a spremenijo v o: kú:pou, tər'pou, plē:zou.

I je v ponaglasnem položaju oslabel v polglasnik (xó:dət, pró:sət, na snažé:təx, pər vrát:təx) ali pa je onemel: nó:st, pró:st (Češnjica, Jereka: na snažé:tx, pər vrát:tx).

Tudi u in e sta se v takem položaju reducirala ali onemela (tré:bəx – Srednja vas Studor, Stara Fužina; tré:px – Češnjica, Jereka, Koprivnik, Spodnja dolina).

Polglasnik je po naglasu onemel (žəwò:tc, xwà:pc), pod Studorom in pri Stari Fužini pa je ostal (žəwò:dəc, xwà:bəc). V bohinjškem govoru končni nepoudarjeni i ne onemi, ampak se reducira v polglasnik: nò:trə, wokò:lə, tù:də, sədé:tə, má:tə, s kò:nə, datə, sédə. V Srednji vasi pa izgovarjamo tudi analogično: pí:jə (velelnik pij). Vendar uporabljamo tudi oblike: okò:l, 'tut, má:t, odvisno od govornega tempa in stavčnega poudarka.

Na Bohinjski Bistrici in Ravnah je končni nepoudarjeni i onemel. Pogosto je tudi končno naglaševanje samoglasnika v besedah: wora'n'e, žga'n'e, dobər'ga, pa'se, umər'je; wo'da pa pravijo samo na Koprivniku, Gorjušah, na Nemškem Rovtu in na Nomenju.

Konzonantizem

Za samoglasnikom in pred zobnimi priporniki izgovarjamo j: brá:izda, wú:izda, gò:izd.

Za etimološkim v pred e in i v Zgornji dolini izgovarjamo analogični l: na gwá:lə, gwalé:, u cēr:klə, pwá:le, na rokà:ləx, stà:tle.

Izgublja se tudi soglasnik l oziroma dvoustnični w pred u (upí:na, uší:na, užni:uɔ, Uci:ja) in pred samoglasnikom o (kobá:sa, kobú:k, kou'čəč, koftá:tə, kò:p, 'kop, pò:t).

Spodnjedolinski govori uporabljajo enkrat klobú:k, drugič kobú:k, na Boh. Bistrici in Ravnah pa dosledno izgovarjajo soglasnik l (klobú:k).

Na splošno pa se v Bohinju izpušča soglasnik č v sklopu šč (gó:ša, ká:ša, dvorí:še, lè:šerba, málí:še).

V je v položaju med o ali a in i prešel v j v ponaglasnem zlogu: kú:koičca, kú:rjoičca, bobò:ičca, gwá:stoičca, prá:ul'oičca, Gri:ntoičca, žərjə:ičca.

V bohinjškem govoru je v mnogih besedah še živa prva praslovanska palatalizacija: pred i in e (ě) se k in g omehčata v c in z (u mój:c, na róc, pər jə:pcəx, pər kobú:cəx, po

dlá:c). Včasih so rekli, da so pripeljali samotěžnik sena po dlá:c ali po dwá:c, kjer švapajo. To se pravi, da so sani zvrnili na bok in jih vlekli po senu, po dlaki, kjer je bilo ledeno.

Ta palatalizacija se je ohranila v ledinskih imenih tudi tam, kjer je sicer že zamrla. Bistričani pravijo, da so bili U tō:cx (V otokih). Zaselku Log rečemo Bohinjci Lō:ze, prav tako starejši ljudje rečejo na Vozē:x (na Vojah).

Razen Bohinjske Bistrice in Raven v Spodnji dolini govorijo alternativno: na rō:c, na rō:k; prav tako na Bitnjah in na Nomenju. Gorjušci in Koprivnikarji pravijo na Gorē:l'ec, na Kopri:un'ec. V Zgornji dolini je še dosti ledinskih imen: u Wō:cə (v Loki), na Mwá:cə (na Mlaki), u Potō:cəx (v Potokih).

Zelo živa pa je sekundarna gorenjska narečna palatalizacija, kjer se mehkonebniki k, g, h pred e in i omehčajo v č, j in š. V Zgornji dolini je dosledno izpeljana, razen na Koprivniku in Gorjušah, kjer rečejo že: ta'kə, ta'ke. Sicer pa govorimo: ta'če, xrū:šče, šarō:če, čixatə, ročē:, ščí:ra, čē:udər, ní:ščga, wotrō:če, p'ředwá:nščə, slaš'čə, svən's'čə, ví:nčə; dó:je, nojē:, žā:je, drū:jə, u zadrū:jə, u trú:jə, trà:je; mú:še, pšē:, worē:ša, mašē:r.

Spodnja dolina v nekaterih primerih še mehča, v drugih pa ne.

Na Nemškem Rovtu takole govorijo: ščí:ra, čē:tna, otrō:če ali otrō:ke, pač pa: xrū:ške, worē:xə, pxē:, rokē:, šarō:ke, məxú:r. Raba niha brez pravila glede na okus posameznika, na katerega vplivajo šola, radio in televizija ter raba pogovornega jezika v službi.

Na Bitnjah takole govorijo: ročē: in rokē:, pšē: – pxē:, ta'ke – ta'če, nojē: – nogē:, toda samo: čí:sou, čē:udər. Bohinjska Bistrica pa drugotno mehčanje pozna samo še v kakem ledinskem imenu: V otō:če (V otoke).

Ljudski spomin si je s takole besedno igro zabeležil ta jezikovni pojav:

U čē:udro pər čē:tne pa ščí:ra lāži.

In še:

A ste ví:dla barš'če dōklí:če, k so ímē:l na bē:rtšəx ta'če valí:če rdē:če pí:če?

Švapanje, ki je splošnogorenjski pojav, v Bohinju ni dosledno izpeljano. Češnjica, Jereka, Podjelje in Koprivnik povsod švapajo; na Gorjušah, Lepencah, v Logu in na Nomenju izgovarjajo že alternativno: mé:twa – mé:tla, lā:s – wā:s, š'wa – š'la, zwatō: – zlatō:; V Spodnji dolini raba zelo niha.

Brod: zbē:la, pá:sla, mlá:ka, predlá:nsk; dé:wat, kobí:wa.

V Srednji vasi, pod Studorom in pri Stari Fužini je švapanje pozicijsko omejeno. Dosledno ne švapamo za zobnimi soglasniki: mé:tla, pá:dla, sē:dla, slá:ma, zlatō:, z'lo (zelo), slanō:, š'la, toda: sādē:wa, dé:wowa, mwát, pwá:ža, mwá:ka, wó:wa, pwát:no. Bohinjska Bistrica in Ravne pa sploh ne poznajo švapanja. Jezikoslovci menijo, da gre za vpliv Tolmincev, ki so se v preteklosti doseljevali v Bohinj in tu iskali zaposlitve.

V Zgornji dolini očitajo sovaščanu, ki hoče z domačini govoriti na l, da se spakuje. Takole ga označijo:

Ja bì:u tkū:j dé:leč po svē:to, da j krá:la ló:do pí:la.

Tudi bistriško govornice so čutili za bolj gosposko in so jo zabeležili v ustnem izročilu:

Bí:stərška čá:kala se j pokà:kala.

Bí:stərška sè:kula štír dèla dèlala : cù:rala, kè:kala, tré:ske pobí:rala, pú:tkē vmes klí:cala.

Seveda jim Bistričani niso ostali dolžni. Takole so zarobili: Ná:ša kobí:wa ni 'nəč pí:wa, jə le má'ŭ požwampā:wa, pót:tlē j̥ pa š'wa.

Posebnost bohinjskega govora sta tudi palatalna l' in n', ki sta v ostalih gorenjskih govorih otrdela v l in n. V Zgornji dolini ta dva glasova izrazito palataliziramo, včasih analogno tudi tam, kjer ju ne bi smeli (Žà:l'e, wú:l'ca).

Primeri: pò:l'e, n'í:wa, žəŋl'én'e, pərà:təl'c, 'kon', fā:n', sn'é; wogn'é:n, tər:n'e, topl'é:n.

Bohinjska Bistrica, Ravne, Nemški Rovt in Brod mehkih n' in l' nimajo, na Poljah ju ponekod zelo oslabiljeno izgovarjajo. Starejši možakar mi je sam razložil: »Mi d'ga ja na gowaré:mo tkù:j̥ razlò:čno 'kokər u Zgò:rnə dolí:n; jə bəl 'tok poməčkán, pojè:den.«

Prav tako je tudi na Bitnjah in na Nomenju: n'í:wa, gərmò:l'e; 'fan, 'kon.

V Zgornji dolini se tudi mehkonebnik g palatalizira v položaju za n: štè:n'e, cá:jt̪n'e, uwò:rnə, powò:rnə.

Kot drugje na Gorenjskem je tudi v Bohinju prešel b pred pavzo v f: zò:f, bò:f, pò:f, bà:f, žà:f, golò:f, jà:stref. Tudi pred c je b prešel v f: grá:fc, žé:fc.

P pred k prav tako preide v f: tèt:ka. V Spodnji dolini ta raba peša, v Zgornji pa je še živa, le Studorci in Fužinarji pred c izgovarjajo b, ker polglasnik v ponaglasnem zlogu ni onemel (žé:bəc, vrá:bəc). Drugod pa je d po onemitvi ponaglasnega polglasnika prešel v s: grá:sc, dè:sc, gò:sc, mwá:sc (mladec velja samo za prašiča).

Tudi v bohinjskem govoru se srednji spol maskulinizira, vendar je poleg oblik za moški spol posebno Zgornja dolina še ohranila končnico o pri samostalnikih srednjega spola: wó:kno, ší:wo, lé:to (Boh. Bistrica pa: ó:kən, ší:l, lé:t). Toda v zvezi s pridevnikom vidimo, da gre za maskulinizacijo: wó:kno j̥ vé:lək, lé:t jə dážé:vən, cé:wo j̥ u'sok. V množini pa so samostalniki srednjega spola po občutku postali ženski: válí:če wò:kna, dəbè:le já:jca, šəró:če vrá:ta. Prav tako v Zgornji dolini pogosteje ohranjamo končnico a za samostalnike moškega spola v množini: dò:je roká:wa, nəgəu sənò:wa, ərdé:č trakò:wa, vranò:wa, potò:wa, xlè:wa.

Zanimivo je, da imajo nekatere vasi v določenih besedah metatezo. Tako na primer v Bohinjski Bistrici in na Ravnah govorijo ogní:še, na Gorjušah wogní:še, po drugih vaseh Zgornje in Spodnje doline pa zamenjujejo zlog: goní:še. Robidam v Srednji vasi pravimo robí:de in borí:de, pod Studorom pa onemi še prednaglasni o: *brí:de; Polje in Brod pravita ború:dne, drugi govorijo robí:de. Izraz sokrvica se redko sliši. Tako rečemo tudi zelo umazani vodi. V Srednji vasi pravimo sò:krojca, Češnjani in Jerekarji pa srò:kójca. Vse bohinjske vasi pa imajo metatezo v besedah toporišče: po'tor, potorišé, in prav tako je perutnica refetní:ca.

Pri temle brskanju med bohinjskimi govori sem ugotovila, da med govori nekaterih bližnjih vasi skoraj ni razlik. To velja predvsem za govora Češnjice in Jereke. Morda Češnjani nekoliko bolj trdo zategujejo samoglasnike in še pogosteje kot Jerekarji uporabljajo značilne oblike prislovov brez j: z'da ali celo da (zdaj), sə (sem), sa (saj); sicer tudi druge zgornjedolinske vasi izgovarjajo nekatere druge prislove brez j: tū:ka, za't'ra ali zjú:tra. Stari Češnjani so poznali še takole vokalno redukcijo: s'ləšš (slišiš), 'vətš (vidiš).

Starejši Češnjani pa pomnijo še živo izgovorjavo medzobnega pripornika ũ namesto končnega d v besedah: gər:ũ, sò:ũ, B'ləũ, tər:ũ, mwà:ũ, prè:ũ, grà:ũ, 'raũ, stər:ũ,

wó:graθ, zà:θ, zi:θ. Ta glas je podoben angleškemu nezvenečemu th. Za obe vasi je tudi značilno, da izgovarjajo široki o v besedah: pó:š, wò:k, sicer se je dolgo naglašeni praslovanski ĭ v bohinjskem govoru v teh besedah razvil v ozki o: -wò:k, pò:š, wò:na (Spodnja dolina, St. Fužina in Studor pa: wò:una; Spodnja dolina še: pò:uš, toda: wò:k).

Prav tako Studor in Stara Fužina govorita skoraj enako, le da polglasnike v ponaglasnem zlogu med b in c ter d in c v Stari Fužini bolj dosledno izgovarjajo: xwà:bəc, žəwò:dəc. Studorci pa govorijo oboje: žəwò:tc, xwà:pc in žəwò:dəc, xwà:bəc. Seveda govorico obeh vasi prepoznaš še po značilnih besedah: bəcá:tə, já:bək itd. Vse druge vasi v Bohinju govorijo drugače: xwà:pc, xlà:pc, já:pko, já:pk, pcá:tə, bər:cat.

Kot sem že omenjala, se prebivalci različnih naselij zbadajo med seboj. Izpostavljeni so posebno tisti, ki v manjšini drugače izgovarjajo določene besede ali pa uporabljajo drugačne izraze. Hitro ti bodo povedali, kje še naglašajo na primer samostalnik voda na končnem zlogu (wo'da). Omenila sem že, da je to na Gorjušah, na Nemškem Rovtu, na Bitnjah in na Nomenju. Zelo osamljena sta tudi gorjuški in koprivniški krompér: ter gorjuška kolowà:ra (koleraba). Gorjušci pravijo tudi: səm bí:wa (sem bila), gotovo gre za analogijo po moškem spolu: səm bi:u – səm bí:wa. Odtod tudi anekdota o Gorjušču, ki je pripovedoval nekomu: »Ná:ša ĭ bí:wa dó:l na Bí:stərc.« Tisti pa mu je odvrnil: »To ĭ bwa pa podərti:ja.« Če je biva (bila) po Bistrici, je vse stolkla, podrla. Edino Gorjušci in Koprivnikarji pravijo mǎ:ška (mačka), pipcu pa rečejo pò:pn'ek, drugje v Bohinju je drè:gəl'c, drè:gəl'č (Zgornja dolina), pi:pc ali pi:pč.

Zanimive in lepe so nekatere slovenske besede, ki izginjajo. Na primer: stari Bohinjci so steklenici rekli sklè:nca in ne flà:ša kot sedaj. Te besede nihče več ne uporablja, le starejši ljudje vedo povedati, da jo je ta ali oni še rabil. Tudi samostalnik gwá:stojca, xwà:stojca ali glá:stouca za lastovko, znan po vsem Bohinju, se le še v šali povrne v bohinjski spomin. Ta izraz so uporabljali tudi tesarji za poimenovanje dela strehe pod slemenom. Morda zato, ker pod streho gnezdijo lastovke?

Redkokdaj slišimo besedo dǎšcè: za skodle, raje jih poimenujemo z nemško popačenko ši:nkəl'nə (iz nem. die Schindel: skodla, deščica).

Malokdo bo še vedel povedati, da so stari ljudje rumenici (zlatenica, gr. hepatitis) rekli lè:šerba, kar pomeni tudi preprosto svetilko na loj, ki sveti z značilno rumeno svetlobo. Zato najbrž tudi ta analogija za poimenovanje bolezni.

V živi rabi pa sta se ohranila izraza wò:sranca, ó:sranca za gosenico na zelju in pa wostù:dəncia, gostù:dəncia ali ostù:dəncia za deževnika.

Lep je tudi slovenski izraz podvò:s za os pri vozu. Nemška popačenka à:kxa je prišla v Bohinj šele po prvi svetovni vojni. Osi, ki povezujejo prvi in zadnji del voza s kolesi, se imenujejo jəglè:. Jəg'wa pomeni iglo, saj so tudi bucikam in varnostnim sponkam, današnjim knò:fl'am, rekli jəgl'ce. Jəg'wa je tudi stanjšan del sklepane kose, ki mora v nekakšnih opilkih (iglicah) odpasti.

Tudi samostalnikov sko'ləč (sokolič), já:mč (majhna jama) in já:gotce (jagode) ne občutimo kot pomanjševalnice. Beseda jagoda se nam zdi v Zgornji dolini, razen Gorjuščem, celo gosposka. Gorjušci kako besedo izgovarjajo že tako kot Blejci, saj so bili vedno povezani z njimi.

Starožitni in nepojasneni so mnogi sirarski izrazi. Tər'n'əč je priprava za mešanje sira, c'gan pa vratilo za obešanje kotla. Etimološka analiza kaže, da gre gotovo za romansko izposojenko. V retoromanščini šigoñ pomeni verigo za kotel.

Zanimiv je tudi izraz nó:šk za rezanega ovna. France Bezljaj meni, da najbrž izvira iz lat. agnus (jagne).

V bohinjskem govoru je, kakor tudi drugod na Gorenjskem, mnogo nemških popačenk, le da so pri nas podrejene našim glasovnim zakonitostim. Izbrala sem nekaj takih, ki jih drugod manj uporabljajo.

Cvi:zl'a je smreka z dvema vrhovoma, v nemščini pomeni Zwiesel rogovilo.

Na cvi:zl'ə bí:tə, pomeni biti razdvojen.

Na fərdò:xtə sədét:t (sedeti na sumu), biti priprt zaradi sumljivega dejanja.

Tù:xta: nevihta; v Spodnji dolini pa pravijo flù:xta.

Tako poimenujejo tudi zaletavega človeka. Beseda mogoče izvira iz nem. die Flucht (pobeg).

Ri:nčoša: visoki čevlji na ri:nče, torej se zavežejo tako, da skozi luknjice napeljemo vezalke.

Či:vežən ali čé:vežən: žica, iz nem. Zieheisen: luknjičava jeklena plošča, skozi katero so vlekli železo. Ta izraz se sliši samo še v ljudski primeri:

'Maš trdē: wasē: kət čé:vežən.

Klě:bərən: trd, neroden, onemogel; največkrat zaradi starosti. V Bezljajevem etimološkem slovarju: iz bav.: slab, brez moči. 'Cəx ne rečemo samo vlaku (iz nem. der Zug: vlak, poteza, značilna lastnost), pač pa z besedo označimo tudi človeško lastnost, na primer: jə na ta 'cəx kət n'əgou wó:ča. Ima take lastnosti kot njegov oče.

U tri: cú:je mo zwoní:, pomeni, da mrliču zvoní trikrat po vrsti (Züge läuten).

Kmá:u bo kó:nc z n'i:m, žə le u cù:go ləži:. Kmalu bo konec z njim, že nepremično leži v agoniji; umira (in den letzten Zügen liegen).

Marsikdo si predstavlja, da imajo na Nemškem Rovtu najbrž več nemških popačenk kot po drugih bohinjskih vaseh. V tem se prav nič ne ločijo od drugih naselij. Zanimivo je, da celo zajtrku, ki mu po vsem Bohinju rečemo frù:štək ali frù:štək, pravijo kosí:wo. Po drugih vaseh je raba tega izraza že skoraj povsem opešala.

Zanimivejše so italijanske in furlanske popačenke, ki so manj značilne za ostalo gorenjsko narečje.

Tudi drugje sem slišala kletvico ali psovko bé:štja (it. bestia: žival, surovež), ki pa jo v Bohinju pogosteje uporabljamo za neubogljivo žival in »napačnega« človeka. Včasih je bilo v ekspresivni rabi za nagajivega majhnega otroka: ti bəšt'jac ti namá:rnə, kar pomanjševalno zveni, in tudi: ti bəštjò:n ti, kar ima povečevalni prizvok.

Práv tako je v ekspresivni rabi izraz mù:š : ti mù:š ti nawú:mnə. Ali celo analogno: mú:šəl' nawú:mnə. Dr. Bezljaj v etimološkem slovarju razlaga, da gre za furlansko izposojenko muss, kar pomeni osel. Pridevniško obliko mú:šast uporabljamo tudi za zmedenega, pozabljivega in izgubljenega človeka. Za starega človeka ne rečemo, da ima sklerozo, ampak da je postal mušast: ta j pa žə kej ta'ka mú:šasta rà:towa.

Mù:ska : togota, jeza, trma. Mú:ska ga j zagrabi:wa. Beseda prihaja iz it. mosca (muha). La mosca salta a colui: jeza ga popade.

Gá:mba (it. noga), slabšalno : rečejo velikemu, nerodnemu konju in velikemu, odraščajočemu dekletu, ki ima dolge noge. Jə žə cé:wa gá:mba.

Podobno: jə žə cé:wa dō:rna (Zgornja dolina). V Spodnji dolini pa: jə žə cé:wa (céla) dō:nda. Donda pomeni lutko ali veliko debelo dekle. Dr. Bezlaj razlaga, da je izraz verjetno ekspresivna tvorba, a da ni potrebno misliti na romanski izvor (sbh. dunda: debeluh, debela ženska; mak. dunda: debela ženska; ukr. dunda: debeluh). Vi:nti ò:to (it. ventiotto: osemindvajset) uporabljamo ekspresivno: T bəm že poká:zou vi:nti ò:to! (Ti bom že pokazal, ti bom že dal vetra!) Nekateri govorijo tudi: T bəm že dà:u vi:nto ò:to! Najbrž je analogično z nemško popačenko vi:nta (Gewinde), ker gotovo ne poznajo pomena besede in morda razumejo takole: Te bom že privil! Tudi sicer radi uporabljamo števnike v prenesenem pomenu: Ta ma usè: na štò:rəndvè:jsət. Pomeni, da ima vse narobe, vse razmetano.

Gù:sta (it. gusto): okus. Ká:kšno gù:sto 'maš, da se t to zdi:?

Grà:mpa (it. rappa: skorja, guba) je nagrbančena skorja na starem, kislem mleku. 'Dga mlè:ka nam più, k jə žə grà:mpa gó:rə.

'Wašt: s kamni obložena in utrjena pot. V etimološkem slovarju najdemo, da beseda izhaja iz ben. lasta, ta pa iz it. lastra, kar pomeni kamnita plošča. Seveda rečemo tudi wà:šta ali là:išta (iz nem. Leiste) in pomeni : lata, polica.

V Bohinju zelo malo uporabljamo izraze za sorodstvo. Poleg očeta in matere, sina in hčere se sliši še za zeta, toda snaha je tamwá:da, žena je wó:na ali ná:ša, prav tako je mož 'naš ali 'won, 'naš á:ta ali pa povedo kar po imenu. V pogovoru s tujci pa že rečejo mó:i mó:š, mó:ja žé:na, toda nikoli moj vnuk, svak ali snaha. Pač pa takole: 'wod mó:iğa si:na si:n, 'wod mó:je žé:ne sé:stra, 'wod žè:nne sé:stre možà: b'rat (svakinjin svak). Le redki posamezniki v Bohinjski Bistrici so uporabljali nemško popačenko šwó:gar, šwó:gra za svaka in svakinjo.

Tudi vikanje staršev se je le pri kakšni hiši ohranilo. Nasprotno pa mladi, ki mislijo, da vstopajo v svet odraslih, kmalu začnejo tikati precej starejše in celo stare ljudi, da s tem potrjujejo svojo emancipacijo.

Ohranila pa se je navada, da ženske govorijo na moškega: səm bi:u, səm 'šo:u, namesto: sem bila, sem šla. Pravijo, da govorijo na fanta, ŋa poba ali na moškega. Zato so ohranjena tudi ženska imena: Frà:nčk, Mi:nčk, Joxà:nčk, Ā:nčk, Aŋ gè:l'č, Rè:sk itd., ki imajo včasih ljubkovalen, včasih pa tudi slabšalen pomen. Na fanta govorijo predvsem v Zgornji dolini ženske vseh starosti, seveda nekatere tudi ne. Pred tujim človekom skušajo govoriti na žensko, a se kmalu zmotijo, kot pravijo, da jim spet uide na moškega. Na Bohinjski Bistrici pa včasih niso tako govorile, sedaj pa se je to pojavilo kot nova moda med najstnicami, kar bi lahko imeli za poseben slengovski pojav. Izražal naj bi večjo domačnost med vrstniki – sogovorniki in vzbujal neko svetovljansko pozornost pri drugih ljudeh. Če kako žensko, s katero nisi posebno domač, ogovoriš na fanta, je nespoštljivo in celo žaljivo.

Skušala sem vam predstaviti nekaj značilnosti bohinjskega govora, vendar se resnično bogastvo glasov in besed kaže šele v živem govoru zunaj shem.

Minka Cvetek

Ljubljana

RAZSEŽNA RAZISKAVA O NAŠI GOSPE LEPI VIDI

(Jože Pogačnik: *Slovenska Lepa Vida ali hoja za rožo čudotvorno: Motiv Lepe Vide v slovenski književnosti*, Ljubljana, Cankarjeva založba 1988, 318 str.)

Po knjigi Ivana Grafenauerja (*Lepa Vida: Študija o izvoru, razvoju in razkroju narodne balade o lepi Vidi*, Ljubljana 1943) je Pogačnikovo delo spet večji znanstveni prispevek k sklopu vprašanj o prvi dami slovenske književnosti: Lepi Vidi. Medtem ko se je Grafenauer ukvarjal z Lepo Vido s folklornega vidika, torej v okviru ljudskega slovstva, pa gre pri Pogačniku za tematsko literarnozgodovinsko razpravo, za analizo in interpretacijo lepovidinske tematike v naši umetni književnosti v razvojnem loku od Prešerna (1832) do Goljevščkove (1987). Pogačnikovo posvečanje Lepi Vidi traja že precej dolgo, saj sega do njegove diplomske naloge pred tridesetimi leti.

Pomembnost Lepe Vide ne le kot književne teme, ampak tudi kot enega od slovenskih nadčasovnih mitov je očitna. Tako je pravzaprav razumljivo, da podrobnejše obravnave lepovidinske teme ne morejo ostati zgolj na strokovnem področju literarne zgodovine, marveč se dotikajo tudi nacionalnopolitičnih, nacionalnokarakteroloških, psiholoških, socioloških in podobnih vprašanj.

V uvodu Pogačnik našteje 43 obdelav lepovidinskega motiva od Prešerna do danes. Prav gotovo to niso vse obdelave tega motiva (o eni, namerno ali nenamerno izpuščeni, bom spregovoril pozneje) v obravnavanem času. O kaki Pogačnikovi uvrstitvi posameznega literarnega dela med lepovidinske tekste pa je mogoče vsaj dvomiti (npr. Prežihov Voranc: *Ljubezen na odoru*). Razpon omenjenih 43 del je nadvse širok tako v okviru književnih rodov (lirika, epika, dramatika) kot seveda s stališča estetskega vrednotenja. Zaradi kompletnosti je gotovo prav, da so obdelani tudi estetsko neustrezni izdelki (npr. D. Šanda: *Lepa Vida*).

V liriki je mogoča uporaba Lepe Vide zgolj kot določene razpoloženske podobe, pesnik pa poznavanje zgodbe pač predpostavlja (za tujega bralca je pri taki pesmi potreben komentar, npr. E. Kocbek: *Zamorska*). V pripovedni prozi ali drami je zgodba razvidna že sama po sebi, primerjave z »originalom« pa ostajajo po volji na razpolago. Povedati še kaže, kaj je sploh »original« Lepe Vide. Najustreznejša razlaga za to – glede na linijo tekstov – je, da prevzamemo za original Prešernovo obdelavo ljudske balade iz leta 1832 in da postavimo ob stran dve varianti: 1. in 3. po Grafenauerju. Prva verzija je samomorilska: Lepa Vida na poti v tujino skoči v morje in utone, tretja verzija pa spravi Vido iz tujine spet v domači kraj. Odločilna zgodba je torej 2. po Grafenauerju: izseljenko-zdomska, Vida odide iz domovine in se ne vrne več.

Krajevni vidik (domovina – tujina) je povezan s kakovostjo življenja (skromno življenje doma – bogato, celo dvorsko, življenje v tujini). Na osebni strani najbolj izstopa odnos med družinsko vezanostjo (Vida kot žena, mati in hči) in družinsko nevezanostjo (Vida na tujem kot služabnica na dvoru, sicer z »višjim standardom« a z drugačno, novo vezanostjo). Vidino nihanje med dolžnostjo in svobodo (prim. kamelo in leva v Nietzschejevem Tako je govoril Zaratustra!) pa je že pri Prešernu združeno v eno občutje: nezadovoljnost z bivanjem tako doma kot v tujini. Iz te točke izhaja (večno) hrepenenje Cankarjeve Lepe Vide.

Šele iz druge pomembne Lepe Vide, Jurčičevega romana – 1877, izhaja erotična variacija teme. pri Prešernu je namreč erotični odnos med Vido in zamorcem še zakrit, zamorec nastopa tu predvsem kot propagandist »boljšega življenja« za morjem. Jurčičev roman slika običajni zakonsko-ljubezenski trikotnik: žena med (starejšim) možem in (mlajšim) ljubimcem. S tovrstno

temo se uvršča ob rob najbolj znanim realističnim romanom (npr. G. Flaubert: *Gospa Bovary*, L. N. Tolstoj: *Ana Karenina*). Če pa bi širili lepovidinsko tematiko v tej smeri, bi lahko vsekakor število naslovov močno povečali (v to skupino sodi že omenjena Prežihova novela *Ljubezen na odoru*; ponovno pa velja pomisliti, kaj lepovidinskega je v naradni, povsem na »tukaj« pripeti Radmanci).

Zaradi prostorske omejenosti tega poročila se ne moremo ustavljati ob vseh obravnavanih Lepih Vidah. Morda bi dodal le še to, da je v naši prozi po 1945 erotična zveza med Vido (= Slovenko) in zamorcem (= črncem, Afričanom) že eksplicitno upodobljena (A. Ingolič, M. Novak). Sicer pa sta iz najnovejšega časa zanimivi predvsem dve lepovidinski drami: Šeligova mitska variacija *Lepe Vide* in drama A. Goljevščkove *Otrok, družina, družba ali lepa Vida 1987* s pripetostjo lepovidinstva na sodobno družino.

Ne vem, zakaj Pogačnik ni uvrstil v svoj bibliografski seznam Hiengove drame *Večer ženinov*, ki je prava panorama (modernega) lepovidinstva. Trikotnik (*Vida in 2 moška*) je pri Hiengu spremenjen v četverkotnik (*Vida in 3 moški*). Vido *od nekod* pripelje *sem* (obraten položaj kot v osnovni zgodbi) starejši profesor Mirko Zalokar. Zanj se *tu* potegujejo 3 snubci: izobraženec (Mirko), bogat obrtnik, Mirkov brat Stane in Zalokarjev nečak, nekaj cankarjevski vagabund in bohem Jane. Profesor je Vido *pripeljal*, obrtnik hoče, da bo *ostala* pri njem, Jane pa jo hoče *odpeljati*. Slednji je še po drugi strani vključen v lepovidinski kompleks: mati (sestra Zalokarjev) ga je kot otroka zapustila in odšla v širni svet. Za obrtnikovo taščo pa pomeni Vida zopet najdeno hčer.

Vida pri Hiengu je del realitete tega sveta (bivša cipa), kot so del te iste realitete tudi (tri)je Zalokarji. Ko se ob koncu igre izvrši mitski bratomor (obrniki ubije profesorja) in ostane spreminjasti Ja-ne (!) ob strani, obstane Vida nezadovoljna – v praznem. Vsekakor gre za radikalno verzijo lepovidinstva.

Ne glede na posamezne izpuste je treba reči, da je tema *Lepe Vide* ob 43 primerih iz slovenske književnosti povsem nazorno in sistematično predstavljena. V zaključnem poglavju *Sklepi strne* Pogačnik svoje poglede v pregledno sintezo, obenem pa navede še nekatere druge raziskovalce lepovidinstva, od novejših npr. J. Snoja, D. Rupla, D. Poniža in T. Hribarja.

Snojevo stališče do lepovidinskega hrepenenjsstva je odklonilno. To gledišče bi tudi sam podprl. Hrepenenjski pasivizem je za slovenstvo poguben (k sreči se kažejo v sedanji življenjski praksi spodbudnejše, aktivnejše značilnosti). Posrečena in pritegljiva se mi zde izvajanja D. Rupla in D. Poniža, Hribarjeva knjiga o Lepi Vidi pa je predvsem filozofska (Drama hrepenenja: Od Cankarjevo do Šeligove *Lepe Vide*, Lj. 1983).

Pogačnik ob koncu med drugim omeni: »Snovni kompleks *Lepe Vide* je predvsem zgodba o globlji resnici našega bivanja«. Morda je Lepa Vida celo najboljša pripovedna razlaga znamenitega Prešernovega mota o človeški razpetosti med eksistencialnim upom in strahom ter praznoto (nesrečnostjo), ki je njun spremni pojav.

Knjiga je obenem zanimivo branje, upoštevanja vredna obogatitev domače literarnozgodovinske vede in večstranska spodbuda za nadaljnja razmišljanja o človeku in svetu.

Andrijan Lah
Ljubljana

MADŽARI IN SLOVENC I

Madžari in Slovenci. Sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji. Ljubljana, 1987, 618 str.

Naslov knjige se nam zdi neustrezen, saj sta njena vsebina – po besedah urednika – »dve med seboj povezani in poljudno napisani študiji. Prva predstavlja madžarsko narodnost v Prekmurju, druga pa slovensko v Porabju«. Raziskavo vasi Dobrovnik v Prekmurju so dve leti opravljali

slovenski raziskovalci pod vodstvom Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani ob sodelovanju članov raziskovalnega centra drž. knjižnice Maksim Gorki v Budimpešti (prvi so napisali razprave); vas Gorenji Senik v Porabju so raziskovali tudi skupno in madžarski udeleženci raziskave so napisali razprave. O tematsko tako obsežnem delu (objavljenem tudi v madžarščini) tu ni moč nadrobneje poročati, opozarjamo le na njegovo IV. poglavje v prvem delu, ki razpravlja o jezikovnem položaju, dvojezičnosti v javnosti, vzgoji in izobraževanju v Dobrovniku (sodeloval tudi dr. Janez Dular), ter na ustrezno poglavje, vendar drugače zasnovano, o Slovencih na Madžarskem (A. B. Székely). Kot nujno dopolnilo k le-temu je treba upoštevati J. Dularja razpravo Ohranjanje maternega jezika pri slovenski manjšini v Porabju, SR 34 (1986), 121–134. V obravnavanem zborniku se na to poglavje navezuje naslednje: Dinamika dvojezičnosti na Gornjem Seniku (S. Gyóri-Nagy). Vsaj te dve poglavji naj bi prebral sleherni naš slavist in kulturni delavec, ako hoče imeti pojem o stanju na Madžarskem.

In s slovenističnega vidika je potrebno k IV. poglavju o Porabju vsaj nekaj kritično pripomniti. Že na začetku govori obširno o šolstvu »narodnosti«, tako da bi nepoučeni menil, da so po 1945 tudi Slovenci imeli slovensko šolo (502). Učbeniki, ki so jih po 1945 pripravili šolniki v Sloveniji za porabske šole, sploh niso omenjeni, kakor tudi ne v stavku o diplomantih slovenščine v Ljubljani – ki »so po vrnitvi najbolj izobražen in samozavesten sloj slovenskih izobražencev na Madžarskem« (512) – da že prva dva diplomanta nista dobila zaposlitve na šoli na Gornjem Seniku.

V podpoglavju Perspektive dvojezičnega izobraževanja: dvojezičnost v družbenem življenju je tudi – ob pazljivem branju – izraženih dokaj dejstev o zapostavljenosti slovenščine v javnem življenju. Kako tujec ne more biti pravilno poučen o dejstvih – vzroki so različni, tudi informatorji – priča poglavje: Kulturno organizacijska dejavnost Cerkve v preteklosti in sedanosti (514–17). Kulturna in tudi narodnostna dejavnost tukajšnjih duhovnikov v preteklosti je opisana v nekaj bore stavih in še ti so zelo pomanjkljivo tako vsebinsko kot slogovno. Koliko je kriv prevod, je težko reči. Da je »v cerkvi (!) sv. Janeza Krstnika delovalo več pomembnih osebnosti slovenske književnosti in šolstva« je ne le zelo nerodno izraženo, marveč tudi pretirano. Te slabosti se nadaljujejo v naslednjem stavku: »V devetnajstem stoletju je tu deloval cerkveni dostojanstvenik Jozsef Kossits...« Nepoznavanje župnika Jožefa Košiča – tako bi ga moralo slovensko besedilo pisati! – odkriva neumljivo omenjanje nekakega »dostojanstva«, kakor tudi šele na str. 525 v novem podpoglavju: Množična občila, književnost, bralna kultura zelo neustrezna oznaka: »Za tem so omembe vredna etnografska, jezikovna, verska in zgodovinska dela ter pesmi Jožeta (!) Kossitsa« – spričo tólikih spisov o Košiču pri nas.

V poglavju o kulturni dejavnosti je lahko tiskovna pomota, da je »na območju županije (nam. župnije) bilo napisanih več (cerkvenih, V. N.) pesmaric« (515), ne da bi bil pobliže označen njih značaj in pomen, navaja pa le mlajšo (prva 1780). Tu smo že tudi pri jeziku prevoda madžarskih razprav, ki je slogovno trd in ne izraža pravilno misli izvirnika, npr. da »je on (župnik) edini, ki še nagovarja (!) vernike v slovenskem jeziku«, ko je bilo prej rečeno, da »jezik bogoslužja (so) izključno v slovenskem narečju«. Prav ves odstavek o jeziku v cerkvi je neresničen, češ da »na izrecno prošnjo vernikov slovenske narodnosti so cerkveni obredi v Števanovcih in na Dolnjem Seniku že nekaj let samo v madžarskem jeziku«. Ustodno vprašanje in dogajanje, ki bi ga bili morali na obeh straneh že davno razčistiti. Prevodu je hudó spodletelo z »županijskim škofom«, kar je nesmisel nam. sombotélskega škofa. Madžarski izvirnik ima najbrž »megyéspüspök«, kar je uradni izraz za rezidencialnega škofa neke škofije, saj se tudi škofija kot ozemlje in verska enota imenuje »egyházmegye« (egyház = cerkev, megye = pokrajinska enota, zdaj županija, komitat). Tudi nič ne vemo o tem, da »duhovniki s Prekmurja redno obiskujejo Porabje in sodelujejo v dušnem pastirstvu«. Naj tu povemo, da je na Madžarskem kar dovolj duhovnikov, ki bi mogli opravljati to delo, pa obojni »organi« za to niso poskrbeli.

Kateri romarski kraj pomeni »na Madžarskem Bántorniy« (516), ne bo uganil, kdor ne ve, da so porabski Slovenci romali tudi v prekmursko Túrnische (torej v Sloveniji), ki se je madžarski imenovalo Bántornya. Saj tej lokaciji nasprotuje naslednji stavek z začetkom: »Na Madžarskem...« – kljub svarilni navedbi iz neke raziskave prav v tem kraju: »da potiskanje cerkve v ozadje negativno vpliva na ohranjanje narodnega jezika narodnostnih skupnosti. Nedvomno je, da narod-

nostne organizacije (in dodajmo: šole, V. N.) v mnogih pogledih niso mogle prevzeti vloge cerkve pri ohranjanju kulture (!) in zagotavljanju jezika okolja« (517). Pomen Cerkev za celotno duhovno in kulturno življenje s slovensko molitvijo in pesmijo doma in v cerkvi, s slovenskim bogoslužjem in s slovenskim tiskom, ki so ga nekoč (po 1945 ne več!! V. N.) širili v treh porabskih župnijah slovenski in hrvaški duhovniki (tudi mohorske knjige in drug tisk v knjižnem jeziku poleg narečnega!), je v tem spisu premalo poudarjen, ker je »zunaj stoječemu« avtorju neznan. Spričo vsega tega je težko s pravo besedo označiti »dognanje«: »Skrivnost njene (cerkve in vere, V. N.) popularnosti (le toliko? V. N.) je v tem, da je v »skupnosti« župnik edina vodilna intelektualna oseba, ki jo je mogoče dobiti tudi po uradnem delovnem času!

Tako na uradovanje omejeno delovanje izraža tudi nelogičen stavek v uvodnem poglavju, ki mu je Gornji Senik – »center župnijskega urada« (19). V istem odstavku skriva ali ne ve, da so »nižje upravne enote« bili notarjati (občinsko tajništvo), pomembni v zgodovini vsega Prekmurja. V Radecih niso mogli porabski Slovenci pač ničesar prodajati, marveč v Radgoni (19). In Avgust Pavel »se je v madžarskih publikacijah podpisoval kot Pável Ágoston« kvečjemu do 1925, pozneje so mu drugi vtihotalpjali -á- v nekatere naslove (gl. Stopinje 1988, 49 sl.).

Na verskem področju si slovenski avtorji – kot naša časnikarska praksa – niso na jasnem glede izrazov kalvinec, kalvinski, evangeličan, evangeličanski, ker pišejo kalvinisti, evangelčani (23), evangelistična (240). Imena krajev pišejo dosledno v obeh jezikih, kar vodi v prenatrpanost na isti strani in bi bilo moč rešiti drugače, da bi ustrezalo pravnemu stanju »narodnosti«. Od krajevnih imen moti pisava Sombotelj (-j na koncu v madžarski obliki se ne izgovarjal) nam. Sombotel, kar pozna prekmurski tisk že nad dvesto let, govor pa še dlje. – Stvarno »Vojna granica« (17) za mejno madžarsko ozemlje, delno v današnjem Prekmurju, pač ne bo na mestu. – Od porabskih krajevnih imen je dosledno pisano Virica – v nasprotju z uradno Verica in nekoč ljudsko Vérice, -c (zapisal A. Pavel 1927). Opuščanje ostrivca in krativca ali nadomeščanje prvega z drugim v madžarskih imenih in besedah (v opombah) ni nič manjša napaka, kot če bi jo zagrešili v francoskem besedilu ali če bi v nemškem opustili preglase.

V podpoglavju o zbiranju kulturnega izročila je zelo pomanjkljivo, da ni omenjen glavni zapisovalec na tem področju – Košič, medtem ko je nepomembni madžarski kompilator omenjen. In sem bi sodil Alojz Dravec, omenjen pozneje pretirano s »pomembno študijo« (525), namesto z zapisom v narečju, objavljenem 70 let po smrti. – In s tem smo že pri poglavju, ki hoče prikazati tudi »književnost«, kjer pa ni jasno, ali govori o celotnem Prekmurju – h kateremu je treba vselej prištevati Porabje, saj pred 1945 ni tvorilo nikake posebne enote, najmanj kulturne – ali le o Porabju, kakor sledi za nepoznavalca. V vsakem stavku tega odstavka so hudi spodrsljaji: prvo prekmursko knjigo naj bi bili izdali »halejski piaristi« (525) nam. pietisti v Halle; »gyórski Katechisem« niti ne sodi sem, niti ga tako nikoli nihče ni imenoval. Najhujše pa se godi prvemu katoliškemu pisatelju sedmih knjig – Miklóšu Kúzmíču, ki je postal tu »Nikola«; napisal je »prvo učno knjigo v narečju« – katero?! – in: »Te knjige« – kateere?! – so bile izdane večkrat. Da je »Kniga molitvena« njegova, ni jasno, še manj, kakšna »zbirka« naj bi bila to! Kakor je prav, da jih omenja, vendar zmedeno, kot so madžarski šovinisti pred 80 leti napadali širjenje »knjig ljubljanskega sv. Mohorja«: »Na prelomu stoletja so tudi tu postale knjige Sv. Mohorja in Društva Hermagoras, ki so širile znanje slovenskega knjižnega jezika« (525) – neumljiva zmešnjava izvirnika ali prevoda?! Ali naj bolj zamerimo avtorju, ki bi bil našel tam dobre informatorje, prevajalki ali – kar petim recenzentom (med njimi en zgodovinar, en slavist iz Prekmurja)! Tu je omenjen tudi Avgust Pavel, vendar brez oznake njegove zveze prav s Porabjem, kamor povečini sploh ni mogel zaradi šovinističnega pritiska! Tudi to je treba enkrat povedati in obžalovati, da ni mogel napisati vsega nameravanega o tamkajšnjem življenju. Vse to je zamolčano v današnjem hrupu z njegovim imenom . . . Tu je celo zapisano, da so ob stoletnici njegovega rojstva izdali »dvojezično zbirko razgovorov z njim« (526)! Take spiritistične seanse se tudi na Madžarskem ne dogajajo, kjer so mi črtali v tej zbirki razgovorov o A. Pavlu kritične besede o današnjem stanju v Porabju! Tudi prispevek k »dobrososedskim odnosom« – v besedah.

Kako težko se na »oni« strani otrasejo starih predsodkov, priča zloglasno ime »Vendvidék« za Prekmurje (459), ki ga 1985 uporablja v rokopisu o gospodarstvu Porabja. Ostal je na isti ravni kot prevod II. poglavja, ki pozna v Porabju danes – »obdelovanje z ralom« (457).

Prav spričo pomembnosti in kakovosti pričujočega dela je potrebno naštetih vse te slabosti, ki se utegnejo zdeti komu malenkostne, pa jih je le preveč – ravno v pisanju o kulturi in narodnostnem položaju. Naj bo ocena svarilo, da se je treba takega kočljivega pisanja lotiti strokovno stvarno, pa izdavanja takih del tudi s polno odgovornostjo vseh, ki so navedeni v kolofonu.

Vilko Novak
Ljubljana

PRISPEVEK K ZGODOVINI SLAVISTIKE

Materialien zur Geschichte der Slawistik in der Steiermark. Bearbeitet von E. Prunč und L. Karničar unter Mitarbeit von E. Krainz. Graz 1987. 168 str.

Dvojezičnemu predgovoru, ki seznanja z nastankom in značajem dela, sledi prvi, obsežnejši del publikacije: Gradivo za bibliografijo slovenskih in slovenističnih tiskov na avstrijskem Štajerskem (13–99). Čeprav glavnina te bibliografije – natančno vzeto – ne sodi pod naslov publikacije, je to koristen pregled vsega (kar je v razvidu) od 1613 (Evangelia inu lystuvi) do 1914 (ponatis Miklóša Küzmiča Molitvene knige) natisnjeno slovenskega v Gradcu, založenega pa tudi (prekmurski tiski) v Radgoni. Starejši slavist se »na pamet« spomni med prelistavanjem, da niso omenjene npr. Simona Jenka Poezije, ki jih je ljubljanski založnik Giontini dal natisniti pri Leykamovih dedičih v Gradcu v novembru 1864, z letnico 1865. Razen del (predvsem nabožnih in sicer praktičnih) vzhodnoštajerskih pisateljev prevladujejo med temi tiski dela prekmurskih avtorjev, med katerimi je Mikloš Küzmiča zastopan s 37 enotami, za njim pa Jožef Borovnjak (delno kot prireditelj M. Küzmič in J. Košiča ponatisov) s 16 enotami. Drugi prekmurski pisatelji so manj zastopani. Radgona (današnja avstrijska) ni bila stoletja le pomembno gospodarsko središče »ogrskih Slovencev«, marveč s svojimi založniki Weitzingerji in Zemlič (Semlitsch) tudi pospeševatelj njihovih duhovnih potreb ter tako s temi narečnimi knjigami kot pozneje s širjenjem mohorskih knjig iz tega kraja narodnostno pomembno kulturno žarišče.

Na nekdanjem Štajerskem tiskane in izdane slovenske in slovenistične knjige kličejo po strokovni obravnavi, začenši z razvojem v njih uporabljanih črkopisov (bohoričica, dajncica, ki v bibliografiji iz tehničnih vzrokov ni upoštevana, madžarski črkopis, gajica) do vsebinskega značaja, avtorjev, prirediteljev ponatisov, založnikov itn.). Tudi hvaležna naloga za graško slavistiko.

Drugi del: Gradivo za zgodovino slavistike na univerzi Karla Franca v Gradcu (brez slovenskega naslova, 101–168) vsebuje v prvem poglavju naslove seminarskih nalog na tamkajšnjem Inštitutu za slavistiko, ki kaže tako provenienco njihovih avtorjev iz raznih slovanskih dežel, kot na raven in značaj dela tedanjih profesorjev od Gr. Kreka in K. Štreklja do V. Oblaka, M. Murka, R. Nahtigala in Fr. Ramovša. Obenem pa te naloge in disertacije govorijo o svojih avtorjih, med katerimi so le redki dosegli vidno mesto v slovenistiki (A. Breznik, J. Glonar, Fr. Ilesič, I. Koštiál, Fr. in J. Kotnik, F. Ramovš, J. Tominšek, J. Wester).

Na dveh straneh so natisnjeni naslovi člankov in razprav novejših graških slavistov (S. Hafner, J. Matl, E. Prunč, L. Sadnik, M. Trummer) o zgodovini graške slavistike.

Mogoče najbolj mikavno za današnjega slavista je tretje poglavje tega dela: Slavistična in slovenska predavanja 1848–1919, kjer so naštetih tudi slovenska predavanja na teološki, medicinski in pravni fakulteti (do 1855/56). Slavistična in posebej slovenistična predavanja od K. Kvasa do R. Nahtigala pa zaslužijo – kljub doseganemu pregledom in oznakam – natančnejši razbor z raznih vidikov, saj so to bila pred ustanovitvijo ljubljanske univerze najštevilnejša slovenistična predavanja. (Ali je Oblak natisnjen »Vratoslav« dosledno le tu, ali tudi v izvirnikih?)

Izdajatelji sami čutijo pomanjkljivosti v bibliografiji ter želijo dati »pobudo za temeljitejše preučevanje tega vidika slovenske kulture na Štajerskem« (12). Za opravljeno delo pa gre vsem sodelavcem priznanje.

Vilko Novak
Ljubljana

BRANJE ZA ZNAČKO

Gibanje za bralno značko se približuje tridesetletnici. Vztrajnemu vzponu je sledil zastoj, ki ga je čutiti predvsem v višjih razredih osnovne šole, saj se zgodi, da ostane branju za značko vseh osem let zvestih le po nekaj učencev. Bolj ali manj množično branje je značilno za nižje razrede, po petem pa je zaznaven opazen osip. Med učenci so zmeraj tudi taki, ki veliko berejo, a se ne potegujejo za značko, ker jih usmerjeno branje ne privlači. Želijo brati, kar se jim zahoče in kar ne diši po šoli. Njihove bralne navade in interese pozna predvsem knjižničar, medtem ko včasih učitelji sploh ne vedo, kako nepotešen bralec je kak njihov učenec.

Neodvisno od bralcev, ki jim je zoprna že slutnja po uniformiranosti, potrebuje gibanje za bralno značko učinkovito osvežitev. Zagotovi jo lahko le večje sodelovanje bralcev za značko in mentorjev, ki naj se izrazi v svobodnem izboru knjig za branje, v prilagojenem številu knjig in skupnem premisleku, kako bo dejavnost od septembra (ko se začne) do aprila (ko se konča) sploh potekala. Učenec, ta toliko razvpiti subjekt vzgojno-izobraževalnega procesa, v gibanju za bralno značko mora zaživet kot osebnost s svojimi pogledi, predlogi, spoznanji in kar je še takih individualnosti, ne pa da je tudi kot bralec le del neke bralne črede, podredljive učiteljevemu bralnemu okusu. Praksa kaže, da je gibanje ostalo ali pa postalo sveže predvsem na tistih šolah, kjer je bralcem omogočen širok izbor knjig in kjer živi gibanje v tem smislu, da se ob njem in zaradi njega na šoli ves čas nekaj dogaja. Slednje je dosegljivo samo s premišljenimi oblikami in metodami dela z bralci, ko se ti z mentorjem in zunanji gosti sestajajo k bralnemu in debatnemu omizju, navezujejo pisne stike z besednimi in likovnimi ustvarjalci, knjižničarji, knjigarji, kritiki, publicisti ..., pretresajo novosti s knjižnega trga, se preskušajo kot knjižni ocenjevalci ipd. Samo formalno pa živi gibanje na šolah – žal niso osamljene – kjer so bralce knjige za branje določene, branje pa preverjano nespodbujajoče; da je dolgčas še večji, ostaja tak način dela v vseh razredih vsa leta do pike enak. Dol-

gčasno je celo na sklepni slovesnosti, ko povabljeni gost ne ve kaj početi in lahko odgovarja le na izpeta vprašanja *kdaj ste napisali prvo knjigo, koliko ste stari, ali boste še pisali* ipd.

Aktiv mentorjev gibanja za bralno značko je na vsaki šoli več kot nujen, sicer se je težko izogniti stihijski nenačrtnosti dela. Mentorji ne smejo podcenjevati dejstva, da berejo učenci za značko že od prvega razreda in da je treba v dolgem bralnem obdobju oblike in metode dela spreminjati, predvsem pa prilagajati sprotnim okoliščinam. Usmerjevalec in spodbujevalec gibanja za bralno značko sta največkrat knjižničar in učitelj slovenskega jezika, ker pa se branje širi tudi na neliterarne zvrsti, bi bilo koristno za gibanje ogreti še druge učitelje (učitelji zgodovine so navadno mentorji bralcem, ki berejo za Gašperjevo značko), ker bi s svojim sodelovanjem poglobljali odnos mladih bralcev do knjige in njenega sporočila.

V vseh razredih, nižji niso izvzeti, mentor rad omeji izbor za branje na tiste knjige, katerih vsebino sam dobro pozna, češ da se z učenci ne more pogovarjati o knjižnem delu, ki ga sam ni prebral. To je poglavitni vzrok, da doživlja po šolah seznam knjig za bralno značko tako malo sprememb. Vendar je nujno dvojce: mentor mora veliko brati in poznati tudi najnovejše knjige (večinoma berejo značkarji mladinsko leposlovje), obenem pa se mora znati od bralcev tudi česa naučiti in jim omogočiti, da ga seznanijo o knjigah, ki jih (še) ni utegnili prebrati. Tudi ves pouk književnosti (književne vzgoje) je zasnovan tako, da bi razvijal učenceve bralne sposobnosti. Dvo-smerna komunikacija je torej neizogibna. Seveda pa ne zgolj v obliki učiteljeve razlage in učenceve reprodukcije, ampak kot ustvarjalni dialog, v katerem se vlogi tistega, ki uči, in tistega, ki se uči, prepletata in menjuje-ta. Pri gibanju za bralno značko je pomembno prav to, da zaživi sožitje med bralci in mentorjem kot obojestransko sprejemanje, ko drug od drugega pridobiva tudi takrat, ko si v mnenju nasprotujeta. Gre še za oblikovanje knjižnega okusa, za vrednotenje dejanj, razumeva-

nje slogovnih posebnosti in rabe jezika, za morebitno večplastnost sporočila, v nižjih razredih pa predvsem za spodbujanje naklonjenosti knjigi in branju, za ugodno počutje ob njej in z njo.

Gibanje za bralno značko v toliko letih najbrž je pripomoglo k temu, da berejo odrasli ljudje več, kot bi brali sicer. Če tega cilja ni doseglo, so vsa prizadevanja mentorjev bolj ali manj jalov trud. Da kaj takega ne bi postala, je gibanje treba pomlajati. Ne more živeti iz puhlih gesel, in ko živi samo še po inerciji, že životari. Poživlajočo ustvarjalno moč si mora zagotavljati z oblikami, ki mladega bralca od branja ne bodo

odvrčale. Ko bo kaka raziskava spet ugotovljala razmerje med beročimi in neberočimi Slovenci, bi bilo prav, da bi jih povprašala, koliko je gibanje za bralno značko vplivalo na oblikovanje njihovih bralnih potreb in navad.

Berta Golob
Zavod SR Slovenije za šolstvo, OE Kranj

Literatura

- Kulturno izročilo bralnih značk Lj. 1985
- Gibanje za bralno značko potrebuje osvežitev, VII 1986/1
- Programski in volilni zbor bralne značke, GDPM 1987/5

SLAVISTIČNA KONFERENCA V OLOMUCU

V zgodnji pomladi letošnjega leta (23. in 24. marca) je pod organizacijskim vodstvom kateder za bohemistiko, slavistiko in rusistiko na filozofski fakulteti Univerze Palackega v Olomucu potekalo strokovno zborovanje na temo *Problematika med slovanskih literarnih stikov*. Poleg udeležencev z domačih čeških in slovaških fakultet, visokih šol in znanstvenih akademij so na olomuško slavistično konferenco prispeli tudi gostje iz Poljske, Nemške demokratične republike in Jugoslavije. Srečanja te vrste gotovo niso v današnjem času preveč odmevna (kot npr. v preteklih obdobjih razvoja literarne in jezikovne slavistike), vendar imajo na olomuški univerzi svojo logiko, utemeljeno s poslanstvom in vlogo tega moravskega središča.

Olomuc se ponaša z dolgoletno univerzitetno tradicijo (Univerza ustanovljena 1573, v nemirnih časih protireformacije in rekatolizacije) in tudi z začetki slavistične znanosti, če jih ilustriramo z delovanjem Josefa Dobrovskega (1753–1829), ki je v 90. letih 18. stoletja preživljal v olomuškem samostanu Hradisko plodna in srečna leta. V novejšem obdobju razvoja olomuške univerze (po letu 1946, ko je ustanova dobila ime po češkem historiografu in predhodniku Františku Palackem) je slavistika tako kot na drugih čeških univerzah šla skozi institucionalne in vsebinske spremembe, utemeljene z razvojem matičnih strok o nacionalnih jezikih in književnostih. Ob bohemistiki, slovistikosti in rusistiki je bila ustanovljena še katedra za slavistiko (izraz *katedra* ima v češkem pomenu nekatere organizacijske oblike naših oddelkov), ki je vključevala jezike in literaturo ostalih slovanskih narodov (poljščine,

srbohrvaščine idr.), a tudi tako organizirana slavistika je leta 1972 izgubila samostojnost in bila priključena katedri češkega jezika in književnosti. V zvezi z vlogo olomuške slavistike bi omenili leto 1966, ko je v okviru te katedre dobila posebno mesto polonistika: izobraževati učiteljski naraščaj za potrebe poljskih šol na narodnostno mešanem ozemlju (poljsko-češki narečni pas okoli Tešina) in pripravljati učitelje za češke šole na tem ozemlju. To vlogo si je slavistika olomuške filozofske fakultete ohranila do danes: v pristojnosti ne le te katedre, ampak tudi bohemistike in rusistike je prirrejanje strokovnih srečanj s slavisti iz Poljske, zlasti z bohemisti in rusisti univerze iz Lublina, ki je z olomuško univerzo pobratena (prispevki v publikaciji *Slavistický sborník olomoucko-lublinský*, doslej izšel 1974, 1978, 1985). V zborniku z letnico 1985 je Jiří Skalička (znan tudi kot udeleženec ljubljanskih simpozijev) predstavil življenje in delo moravskega jugoslavista Bohuša Vybírala (1887–1951), ki je na olomuški fakulteti vodil v študijskih letih 1946/47 do 1950/51 lektorat slovenskega jezika, v svojem opusu pa zapustil vrsto prevodov slovenske, predvsem Cankarjeve literature.

V povojnih letih, ko se je utemljevala olomuška slavistika (tj. študij slovanskih jezikov in književnosti), so se tu kot predavatelji zvrstili strokovnjaki jezikoslovne – npr. Karel Horálek (1908) s Karlove univerze v Pragi in literarne smeri – Frank Wollman (1888–1969) z univerze v Brnu, komparativist z obsežnim delom s področja razvoja slovanskih literatur. S prevodom Wollmanove knjige *Slovenska dramatika* (Slovinské drama, 1925) bi izhodišča češke

komparativistike iz časov med vojnama postala bolj znana širšim slojem slovenskih izobražencev, gledana seveda v zgodovinski luči slavistične vede. V drugi polovici 50. let je ustvarjalno oživil olomuško rusistiko lingvist A. V. Isačenko (1905–1978); v ta leta sodi olomuško zborovanje jezikoslovcev iz vseh češkoslovaških univerzitetnih središč, iz Poljske in Sovjetske zveze, imena katerih so danes v strokovni literaturi uveljavljena (prim. zbornik referatov: *K historicko-srovnávacímu studiu slovanských jazyků*, Olomouc – Praha, 1957). V tem obdobju so bili vidni lingvisti olomuške univerze poklicani na Karlovo univerzo v Prago, npr. dva dialektologa, Jaromír Bělič (1914–1977) in Václav Krístek (1918–1979).

Od tistih časov se je v slavistični znanosti marsikaj spremenilo: temeljni so seveda premiki v hierarhiji slavistične vede in njene organizacijske vključenosti in sistem matičnih strok (opazno je zlasti ukinjanje inštitucij – npr. Slovanskega inštituta v Pragi, premalo je danes izrabljena tudi vloga Slovanske knjižnice v Ljubljani). Jasno je načrtan obseg »slavističnih« vsebin, ki so v primerjalni slovnici slovanskih jezikov funkcijsko in metodološko utemeljene. Bogat repertoar tém in pristopov iz dosedanje slavistike se ocenjuje v sintetičnem razmerju do našega časa, ker pač vsaka generacija piše svojo zgodovino, izhajajoč iz svoje življenjske določenosti.

Na letošnji literarnozgodovinsko usmerjeni konferenci, na kateri so poleg domačih udeležencev prevladovali bohemisti iz dveh poljskih mest, Lublina in Čenstohove, od ostalih dežel pa bili zastopani bohemisti pobratenih univerz iz Leipziga in Ljubljane, so značilnosti današnje literarne slavistike vidne že v sami organiziranosti zborovanja: v problematiki prebranih referatov prevladuje dvosmernost književnih stikov (poljsko-češki, češko-poljski, češko-slovaški, slovensko-češki itn.). Iz širše primerjalnega slovanskega vidika je v svojem teoretičnem referatu izhajal medievalist Eduard Petrů (Olomuc – Tendence integracije in diferenciacije v poetikah slovanskih literatur iz obdobja renesanse in baroka). Teoretično primerjalno obravnavo je vsebovala tudi téma bohemistke Ilse Seehase (Leipzig – Murkova koncepcija med slovanskih literarnih stikov). Opazna značilnost današnje literarne komparativistike je odsotnost osebnosti, ki bi operirale z globinskim znanjem več slovanskih literatur. V smislu nekdanje narodopisne orienta-

cije slovanske filologije je bil v program uvrščen referat etnologa in folklorista Oldřicha Sirovatke (Brno – Češka ljudska balada v odnosu do poljske tradicije) in tudi prispevek o češki in sovjetski glasbi 20. stoletja A. Burešove. Rusistične teme so obravnavali referati poljskih (J. Orłowski – ideja panslavizma v ruski poeziji na začetku 20. stoletja) in čeških udeležencev, pri katerih je predstavljeno preučevanje češkoslovaško-sovjetskih literarnih in kulturnih stikov (M. Zahrádka, zaznavanje ruske in sovjetske literature v Šaldovi beležnici (V. Kostřica) in odmevanje dela Viléma Závade v Sovjetski zvezi (D. Žváček). Več nastopajočih je izpostavljalo izhodišča percepcijske tradicije, npr. P. Winczer iz Bratislave na gradivu slovaško-poljskih stikov v obdobju 1945–1949, A. Lipovec ob temi Seifertove poezije na Slovenskem, W. Nawrocki ob češki prozi po letu 1945 v poljski recepciji. Kot že rečeno, se opazna dvosmernost pri stiku med slovanskimi literaturami predstavlja največkrat ob izpostavljeni osebnosti, v temi M. Sobotkove – Lirska poezija Julija Słowackęga v češkem literarnem kontekstu in J. Skaličke – Josef Kocourek na Slovenskem.

Posebno metodološko skupino predstavljajo prispevki bohemistov, ki izrabljajo tehniko vodoravnega prezeza in spremljajo slovansko problematiko v določenem obdobju, npr. v nastopu referenta Viktorja Viktore (Plzen – O značaju češko-jugoslovanskih literarnih stikov v 70. letih 19. stoletja), Z. Bastlove (Praga – Motivi domovine, naroda in slovanske vzajemnosti na prelomu stoletja, ob Wollmanovih spodbudah nakazana vzporednost med Antonom Aškercem in češkim pesnikom Svatoplukom Čechom) in v prispevku olomuškega referenta J. Fiale (1843 – leto preloma v prerednem slovanstvu?). Vseh referatov v našem poročilu ne bomo mogli naštet, naslovi nekaterih gotovo vzbujajo zanimanje, npr. M. Zelenke (Praga – Nekaj vprašanj k oblikovanju historizma v slovanskih literaturah), dejansko vrednost in novost sporočene vsebine pa bomo lahko spoznali po izidu zbornika z letošnje olomuške konference. Globlje si bomo lahko zastavili vprašanja o strokovni ravni in metodologiji današnje literarne slavistike, o ustreznosti in vključenosti obravnavane tematike v ontologijo današnjega življenja slovanskih narodov.

Albinca Lipovec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Pričujočo dvojno številko Jezika in slovstva je uredil še »stari« uredniški odbor: Gregor Kocijan, Hermina Jug-Kranjec, Aleksander Skaza in France Žagar ter tehnični urednik Andrej Verbič.

Na seji sveta časopisa in nato na zboru sodelavcev (oboje je bilo 11. oktobra 1988) je bil (po poročilu glavnega urednika o šestletnem izhajanju JiS) dosedanji uredniški odbor razrešen dolžnosti (po dveh mandatnih dobah) in izglasovan predlog za novi uredniški odbor: Aleksander Skaza (glavni in odgovorni urednik), Marko Juvan, Andrijan Lah (slovenska slovstvena zgodovina), Tone Pretnar (primerjalna slavistika), Hermina Jug-Kranjec, Ada Vidovič-Muha (slovansko jezikoslovje) in Boža Krakar-Vogel (didaktika jezika in književnosti) ter tehnični urednik Andrej Verbič. 13. oktobra pa je na svoji seji v Mariboru sprejel razrešnico starega in potrdil predlog novega uredniškega odbora tudi upravni odbor Slavističnega društva Slovenije.